

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Monika Kotoučová

Zpřístupnění běžného života osob se zrakovým postižením
laické veřejnosti

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně pod odborným vedením Mgr. Bc. Veroniky Růžičkové Ph.D. a použila jen odbornou literaturu a informační zdroje, jež jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury.

V Olomouci 23. 6. 2017

podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí této bakalářské práce Mgr. Bc. Veronice Růžičkové, Ph.D. za odborné vedení a připomínky při realizaci práce, a také učitelům a žákům, díky nimž se mohl tento výzkum realizovat.

Děkuji

Obsah

ÚVOD.....	6
I. Teoretická část.....	7
1 Osoba se zrakovým postižením.....	7
1.1 Příčiny vzniku zrakového postižení.....	7
1.2 Typy, druhy zrakového postižení.....	8
1.3 Charakteristika jednotlivých skupin osob se zrakovým postižením	12
1.3.1 Zraková hygiena.....	15
2 Život osob se zrakovým postižením.....	17
2.1 Vzdělání osob se zrakovým postižením.....	18
2.1.1 Předškolní vzdělávání dětí se zrakovým postižením	19
2.1.2 Základní vzdělávání žáků se zrakovým postižením.....	21
2.2 Kompenzační pomůcky	22
2.3 Volný čas jedince se zrakovým postižením.....	27
2.4 Pracovní uplatnění jedince se zrakovým postižením.....	28
3 Akce pro veřejnost s „osvětovou činností“ o životě osob se zrakovým postižením	30
3.1 Tyfloservis	30
3.1.1 Veřejná sbírka Bílá pastelka.....	31
3.1.2 Plyšový psi pomáhají nevidomým	31
3.2 TyfloCentrum Olomouc.....	32
3.2.1 Vytváření bezbariérového prostředí pro osoby se zrakovým postižením na Střední Moravě	32
3.2.2 Návěst trasy – profesní příprava a praxe osob zrakově postižených v Olomouckém kraji	33
3.3 Neviditelná Olomouc	33
3.4 Nadační fond českého rozhlasu Světluška.....	34
3.4.1 Kavárna POTMĚ.....	35
3.4.2 V září Světlušky září	36
3.5 Chování laika k osobě se zrakovým postižením.....	36
II. Praktická část.....	38
4 Seznámení s problematikou osob se zrakovým postižením dětí v MŠ a žáků 1. a 2. stupně ZŠ	38

4.1	Cíle a úkoly praktické části.....	38
4.2	Metodologie	44
4.2.1	Experiment	44
4.2.2	Skupinové interview.....	45
4.2.3	Pozorování.....	45
4.3	Charakteristika zkoumaného vzorku	46
4.4	Analýza výzkumného šetření	46
4.4.1	Experiment v MŠ	46
4.4.2	Experiment v ZŠ na 1. stupni.....	48
4.4.3	Experiment v ZŠ na 2. stupni	50
4.5	Diskuze	52
5	Doporučení pro praxi	58
	ZÁVĚR.....	59
	SEZNAM TABULEK	60
	SEZNAM ZKRATEK	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
	SEZNAM POUŽITÝCH LEGASLATIVNÍCH ZDROJŮ	64
	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	65
	ANOTACE	66

ÚVOD

Laická veřejnost se s osobami se zrakovým postižením občas setká a z tohoto setkání plynou nejistoty. „*Mám pomoci? Nebo stačí poodstoupit a uvolnit cestu?*“ V této bakalářské práci by laická veřejnost měla najít odpovědi na otázku, co vlastně je zrakové postižení, ale také jak se chovat k osobám se zrakovým postižením a jak jim pomoci, a ne naopak ublížit. Z vlastní zkušenosti vím, že tato setkání nejsou jednoduchá, pokud jste se o to nikdy nezajímali nebo se s tím už nesečkali. V rámci projektu Neviditelná Olomouc jsem si vyzkoušela, jaké to je chvíli nevidět a plnit takto různé úkoly a zdolávat překážky. Najednou byla bezbranná a odkázána na průvodkyni, která byla nevidomá. Pohybovaly se v prostředí, které průvodkyni bylo přirozené a pro mne zcela cizí. V běžném životě je to naopak, osoba nevidomá potřebuje někdy pomoci od intaktní společnosti. A právě tato zkušenost mne motivovala tuto zkušenost dopřát i jiným.

Cílem teoretické části je seznámení se zrakovým postižením a běžným životem těchto osob. První kapitola se zabývá zrakovým postižením obecně, příčinami vzniku a jednotlivými typy a druhy zrakového postižení. Druhá kapitola se zabývá životem se zrakovým postižením od vzdělávání přes volný čas až po pracovní uplatnění jedince. Ve třetí kapitole najdeme informace o osvětových akcích pro veřejnost.

Cílem praktické je části seznámení dětí a žáků třech věkových kategorií s problematikou osob se zrakovým postižením. Hlavní metodou praktické části je experiment, který dále doplňuje skupinové interview a pozorování. V rámci experimentu se děti a žáci seznámí se zrakovým postižením, vyzkouší si na vlastní kůži, jaké to je chvíli nevidět a plnit takto různé úkoly. Výsledky a vhodnost metody budou hodnoceny prostřednictvím pretestu a posttestu, jejich srovnání pak přinese informaci o tom, co si žáci z experimentu odnesli.

I. Teoretická část

1 Osoba se zrakovým postižením

„Jako jedince se zrakovým postižením je chápána ta osoba, která po optimální korekci (např. medikamentózní, chirurgické, optické) své zrakové vady či poruchy má dále problémy při zrakovém vnímání a zpracování zrakem vnímaného v běžném životě.“ (Ludíková, Souralová, 2006, s. 25)

Problematikou osob se zrakovým postižením se zabývá tzv. oftalmopedie a tyflogedie. Někteří autoři tyto dva pojmy slučují pod jednotný pojem tyflogedie. Rozdíl mezi nimi definuje Pešatová (2005, s. 6): *„Hranice mezi oftalmopedií a tyflogedií není jednoznačná, protože mnozí jedinci zrakově postižení svůj zrak ztrácejí a přecházejí do kategorie nevidomých.“* Dalo by se tedy říct, že v současnosti tyto dva pojmy splývají, znamenají totéž. Tento názor potvrzuje ve své publikaci taktéž Finková (2010, s. 6) a to následovně: *„Tyflogedie, jako termín totiž pojímá pouze osoby nevidomé, ale je potřeba zaměřit se na všechny skupiny osob se zrakovým postižením.“*

Z těchto definic jasně vyplývá, že pro pochopení dané problematiky a její správné zařazení je důležité znát správný druh a typ zrakového postižení jedince, ale také příčiny vzniku postižení. Více se o příčinách vzniku zrakového postižení dozvíme v následující kapitole.

1.1 Příčiny vzniku zrakového postižení

Abychom pochopili příčiny vzniku zrakového postižení, musíme si nejprve říct, kdy zrakové postižení vzniká.

Zrakové vady mohou vznikat v období prenatálním, perinatálním postnatálním a mohou být taktéž získané. (Hamadová a kol., 2007, s. 24) Pro lepší přehlednost většina autorů zabývající se problematikou zrakových vad uvádí dělení na vady vrozené, dědičné a vady získané.

Za vrozené vady považujeme takové zrakové postižení, které vzniká před narozením dítěte a objevuje se již v novorozeneckém věku dítěte. Hamadová, (2007, s. 24) ve své publikaci definuje vrozené vady následovně: „*Vrozené vady jsou způsobeny patologickými noxy, jenž zapřičiňují různé vývojové anomálie oka. Projev anomálií závisí na druhu škodlivin, gestačním věku a zdravotním stavu matky. Zpravidla je porucha tím závažnější, čím dříve je vývoj oka v embryonálním stadiu patologicky zasáhnut.*“ Dále uvádí příčiny vzniku vývojových anomálií a tyto příčiny dělí na exogenní vlivy a endogenní (dědičné) příčiny. (Hamadová a kol., 2007)

Mezi exogenní vlivy, neboli vlivy z vnějšího prostředí, bychom mohli zařadit např. chemické příčiny, poruchy příjmu potravy matky, mechanické poškození (např. úraz matky, autonehoda...) a další změny ve vnějším prostředí. V důsledku exogenních vlivů vzniká např. vrozený šedý zákal nebo retinopatie nedonošených.

Mezi vady vznikající na základě endogenních vlivů řadíme např. krátkozrakost, astigmatismus, šilhání a další. Tyto vady jsou dědičné a velkou roli při jejich vzniku hraje genetický základ, který si dítě přináší od obou rodičů.

Za získané zrakové postižení považujeme takové vady, které vznikly po narození dítěte v průběhu jeho života. Příčinami vzniku získané zrakové vady jsou nejčastěji úrazy a choroby, jako je např. diabetes.

Více o jednotlivých typech zrakových vad a jejich vzniku a příčinách se dozvíme v následujících kapitolách.

1.2 Typy, druhy zrakového postižení

V následující kapitole si budeme charakterizovat jednotlivé druhy zrakového postižení, které Pešatová (2005, s. 20) rozděluje na:

- „*Poruchy ostrosti vidění (vizu) - refrakční vady (krátkozrakost, dalekozrakost, astigmatismus),*
- *poruchy zrakového cití – barvoslepost a šeroslepost,*
- *choroby způsobující slepotu – šedý zákal a glaukom (zelený zákal),*
- *poruchy binokulárního vidění.*“

Refrakční vady jsou vady, u kterých je poruch vizu, neboli ostrosti vidění. „*Míra zrakové ostrosti je přesnost vizuální diferenciace, která se hodnotí z hlediska vnímání na*

různou vzdálenost (vidění na blízko, vidění na dálku) a je závislá na diagnóze." (Štéblová, 2002, s. 15) Z této definice vyplývá, že mezi refrakční vady většina autorů zabývající se zrakovým postižením řadí: myopatii neboli krátkozrakost, hypermetropii, nebo-li dalekozrakost, astigmatismus, a někteří také presbyopii neboli vetchozrakost.

Korekce, léčba refrakčních vad probíhá pomocí brýlí, popř. kontaktních čoček. Více o korekci si uvedeme přímo u jednotlivých refrakčních vadách.

Obecnou definici refrakčních vad uvádí Pešatová (2005, s. 21): *„Refrakční vady vznikají tehdy, je-li porušen správný poměr mezi délkou oka a lomivostí jeho zrakové soustavy, jsou to poruchy ostrosti vidění, vady oka, při nichž se nevytváří ostrý obraz na sítnici.“*

V dalším textu se budeme věnovat jednotlivým typům refrakčních vad a jako první se zaměříme na myopatii neboli krátkozrakost. *„Krátkozrakostí lze nazývat stav, kdy rovnoběžné paprsky přicházející k oku mají své ohnisko lomivosti před sítnicí (předozadní osa oka je prodloužená).“* (Květoňová – Švecová, 1998, s. 32) Z této definice jasně vyplývá, že myopatie vzniká pouze tehdy, jestliže paprsky vytváří obraz již před sítnicí. Jedinec pak vidí špatně do dálky a nedokáže zaostřit na vzdálené předměty.

Jako nejčastější příčiny vzniku myopatie jsou uváděny dědičnost, dále zvýšené dispozice ke krátkozrakosti se projevují také u dětí nedonošených, a v neposlední řadě mohou mít vliv infekční choroby. V pozdějším věku dítěte může myopatie vzniknout v důsledku špatného osvětlení při čtení knih.

Krátkozrakostí trpí již jedinec v dětské věku, a proto je někdy velmi těžké zjistit, zda se u něj tato vada vyskytuje, či nikoliv. Příznaky, které nám pomohou tuto diagnózu odhalit, mohou být např. časté migrény, bolesti hlavy, dítě chodí blízko k televizi nebo nevidí dobře z dálky na tabuli – musí se chodit dívat blíže, dále také mhouření očí při zaostřování do dálky. Nejčastěji se na tento druh vady přichází právě ve školním věku dítěte.

„Myopatii může dělit podle počtu dioptrií (D) na:

- *myopatia levis (lehká) - 2 až -3 D,*
- *myopatia modica (střední) -3,25 až - 6 D,*
- *myopatia gravis (těžká) - toto označení se používá v těch případech, kdy již bývají změny na očních pozadí nad – 8 D.“* (Pešatová, 2005, s. 23)

Jak jsme si řekli již výše, korekce myopatie se provádí pomocí brýlí, v tomto případě brýlemi s tzv. čočkami rozptylkami, které korelují světelný paprsek ke spojení až na sítnici. Kromě brýlí mohou jedinci využít také kontaktní čočky. Tato korekce má výhody i nevýhody. Mezi výhody používání kontaktních čoček patří např. kosmetické a profesní důvody,

neomezené zorné pole a pohodlné použití při rozličných sportovních aktivitách. Mezi nevýhody patří např. finanční náročnost, nutná péče o čočky, riziko infekčních chorob, snadná ztráta či poškození a další. (Pešatová, 2005) A v neposlední řadě je možno využít i laserového operačního zákroku. Mezi výhody patří léčení bez rizika infekce a relativně bezbolestné léčení, mezi nevýhody vysoká finanční zatíženost.

„Při vyšetření do blízka vyšetřujeme zrakovou ostrost na speciálních optotypech. Jsou to odstavce textů, tištěných různě velkým tiskem a označených od č.1 do č. 14. Vyšetřovaný čte ze vzdálenosti 40 cm od oka.“ (Štéblová, 2002, s.27)

Další refrakční vada je hypermetropie neboli dalekozrakost. *"Dalekozrakost je vada, při níž rovnoběžné paprsky přicházející k oku mají při akomodačním klidu své ohnisko za sítnicí."* (Květoňová- Švecová, 1998, s. 33) Z této definice jasně vyplývá, že hypermetropie je úplný opak myopatie.

Mezi příznaky dalekozrakosti patří např. obtíže při delším čtení, slzení očí, bolesti hlavy v oblasti čela, zčervenání očí, bolest očí a jejich únava, a také se může objevit zamlžené vidění obrazu.

Na korekci hypermetropie se využívají taktéž brýle jako u myopatie, tentokrát však s čočkami spojky, které způsobí to, že se světelný paprsek spojí už na sítnici, a ne až za ní. U dětí staršího věku či adolescentů může docházet k zeslabování dioptrií a v mnoha případech i k úplnému odložení brýlí. U dospělých jedinců se naopak předepisují brýle na čtení, popř. i na trvalé nošení. Dále můžeme využít korekci čočkami.

Vyšetření zraku taktéž probíhá pomocí optotypů.

S dalekozrakostí souvisí taktéž tzv. presbyopatie neboli vetchozrakost. *„Presbyopatie je porucha akomodace (v důsledku ztráty elasticity čočky) způsobující neschopnost vidět ostře blízké předměty, označujeme ji jako fyziologický stav.“* (Pešatová, 2005, s. 34) Tato vada se obvykle projevuje kole 45. roku života jedince a je důsledkem stárnutí.

Mezi první příznaky presbyopatie patří např. neschopnost zaostřit na krátkou vzdálenost, pálení očí, slzení očí, bolesti hlavy, časté mnutí víček a také tzv. prodlužující se čtecí vzdálenost – jedinci čtou text s nataženýma rukama.

Korekce probíhá pomocí brýlí nebo čoček se spojky. Do dálky je většinou zrak zachován.

Poslední refrakční vadou je tzv. astigmatismus. *„Astigmatismus je porucha pravidelného vyklenutí nebo též zakřivení rohovky a čočky, světelné paprsky nejsou zaostřovány na sítnici rovnoměrně, a proto nejsou pozorované předměty vnímány stejně ostře v různých rovinách kolem optické osy oka.“* (Pešatová, 2005, s. 35)

Mezi příčiny vzniku astigmatismu můžeme řadit např. vrozený astigmatismus, ale také oční onemocnění nebo operační zákroky. Často bývá tato vada kombinována s jinou refrakční vadou.

Astigmatismus se může projevovat různými příznaky, stejně jako ostatní refrakční vady. Mezi tyto příznaky patří např. bolesti hlavy, mžourání očí, náklon hlavy tak, aby jedinec lépe viděl, zamlžený obraz a další.

Korekce astigmatismu probíhá stejně jako u ostatních refrakčních vad pomocí brýlí a kontaktních čoček. V tomto případě se však jedná o speciální tzv. cylindrická skla, které mají spojné i rozptylné vlastnosti, a díky nim se vyrovnává zakřivení světelného paprsku.

Dalšími častými zrakovými vadami jsou tzv. poruchy zrakového čítí, do kterých řadíme barvoslepost a šeroslepost.

Barvoslepost, neboli achromatopsie, je neschopnost rozlišit některé barvy, nebo také neschopnost rozlišit všechny barvy. Příčiny vzniku barvosleposti dělíme na vrozené a získané. Mezi vrozené patří dědičnost, přičemž častěji mají tuto vadu muži. Mezi získané příčiny patří např. onemocnění sítnice nebo žloutnutí oční čočky u starých lidí. Příznaky této vady jsou zřejmé, a to neschopnost rozlišit některé či všechny barvy.

Barvoslepost má dva stupně postižení, a to: částečná (parciální) barvoslepost, úplná (totální) barvoslepost. U částečné barvosleposti pak rozlišujeme několik typů, v návaznosti na to, jaké barvy není jedinec schopen rozlišit. Jako první sem patří dichromazie. *„Ze čtyř skupin základních barev je převážně poškozeno vnímání jednoho ze dvou párů kontrastních barev, a to červené a zelené, nebo žluté a modré.“* (Pešatová, 2005, s. 41) Dalším typem barvosleposti je daltonismus. *„Barvoslepost pro červenou a zelenou barvu, postižený vidí spektrum jakoby složené na jedné polovině barevného kruhu ze žluté a na druhé polovině z modré barvy různé světlosti. V místě, kde se stýká žlutá a modrá a normálně vidící člověk vnímá zelené a červené barvy, má daltonik neutrální místo a vidí barvy bílé nebo šedé.“* (Pešatová, 2005, s. 41) V případě úplné barvosleposti vidí jedinec pouze odstíny od bílé přes šedou až po černou barvu.

Další vada zrakového čítí je šeroslepost neboli hemeralopatie. *„Šeroslepost je porucha vidění za sníženého osvětlení, nemožnost adaptovat se na šero a na tmou.“* (Pešatová, 2005, s. 42)

Příčiny vzniku šerosleposti jsou různé, řadíme sem např. dědičnost, ale také nedostatek vitamínu A, otrava jedovatými látkami a další. Příznaky se projevují především za tmy, popřípadě šera, kdy jedinec hůře vidí. Dotyčný jedinec může mít taktéž problémy v dopravním provozu.

Další zrakové vady jsou choroby způsobující slepotu, a to šedý zákal a glaukom. Šedý zákal neboli cataracta „označuje stav, při kterém se kalí oční čočka, je častou příčinou slepoty na světě, naštěstí slepoty vyléčitelné, při větším stupni zakalení nabývá zornice a místo černé barvy šedavého odstínu, odtud pochází český název.“ (Pešatová, 2005, s. 45) Šedý zákal způsobuje postupné zhoršení vidění, většinou se vyskytuje u lidí kolem 60 let.

Mezi příčiny vzniku šedého zákalu řadíme dědičnost, úraz oka, záněty, předčasné zestárnutí oční čočky a další. Vzácněji se objevuje vrozený šedý zákal. Léčba, korekce, šedého zákalu je většinou operativní.

Další zrakovou vadou způsobující slepotu je zelený zákal neboli glaukom. „Glaukom je onemocnění, které je častou příčinou slepoty u nás, vyskytuje se u 2 % populace nad 40 let. Jestliže je glaukom diagnostikován včas, je slepotě možno předejít.“ (Pešatová, 2005, s. 47) Příčiny vzniku zeleného zákalu jsou např. dědičnost, úrazy oka, ale také nitrooční tlak, který poškozují zrakový nerv. Mezi projevy zeleného zákalu je tzv. trubicovité vidění, dále se mohou objevit problémy při zaostřování, nebo neostrost vidění. Léčba glaukomu je buď operativně laserovým paprskem, nebo speciálními kapkami.

Poruchy binokulárního vidění si budeme blíže charakterizovat v následující kapitole.

1.3 Charakteristika jednotlivých skupin osob se zrakovým postižením

Abychom si mohli charakterizovat jednotlivé skupiny zrakového postižení, je potřeba vydefinovat kategorie, které zrakové postižení vymezují. Jedno z dělení vydefinovala Světová zdravotnická organizace (WHO), která dělí zrakové postižení následovně: „Kategorie zrakového postižení:

- *normální zrak (zraková ostrost lepší než 6/18),*
- *zrakové postižení (zraková ostrost v intervalu 6/18–6/60),*
- *vážné zrakové postižení (zraková ostrost v intervalu 6/60–3/60),*
- *slepoty (zraková ostrost nižší než 3/60).*

Tato klasifikace vychází z nejlepší dosažitelné zrakové ostrosti na lépe vidoucí oko.“ (Ludíková, 2006, s. 11) Z této definice vychází i následující klasifikace zrakových vad.

„Skupinu osob se zrakovým postižením lze rozdělit dle řady kritérií. Nejčastější členění je podle oftalmologického hlediska, kde hlavní roli hraje vizus – zraková ostrost, a do jisté míry stav zorného pole. Na základě stupně zrakového postižení se člení osoby se zrakovým postižením na:

- *osoby nevidomé,*
- *osoby se zbytky zraku,*
- *osoby slabozraké,*
- *osoby s poruchami binokulárního vidění." (Ludíková, Souralová, 2006, s. 28)*

V následujícím textu si jednotlivé skupiny zrakového postižení detailněji charakterizujeme a začneme od nejzávažnější skupiny zrakově postižených, a to osob nevidomých.

Osoby nevidomé jsou jedinci s nejzávažnějším stupněm, kategorií zrakového postižení. Osoby nevidomé definuje Průcha v pedagogickém slovníku takto: „*Osoby s nejtěžším zrakovým postižením, které buď vůbec nevidí, anebo vlastní jen tzn. světlocit. Ztrátu zraku ve své činnosti částečně nahrazují zvýšeným využíváním ostatních smyslů. V samostatné činnosti jim výrazně pomáhají speciální pomůcky (bílá hůl, Braillovo písmo, speciální elektronika.*“ (2009, s. 137) Z této definice jasně vyplývá, že osoba nevidomá plně využívá ke kompenzaci svého zrakového postižení nejen ostatních smyslů, jako je hmat, sluch, čich a chuť, ale také speciálních kompenzačních pomůcek, o kterých si více řekneme v následujících kapitolách této bakalářské práce. V neposlední řadě také využívá tzv. vyšších kompenzačních činitelů, jako je myšlení, představivost, rozum, paměť atd. Kraus ve své publikaci dělí nevidomost následovně:

„*Praktická nevidomost:*

- a) pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 do 1/60 včetně,*
- b) binokulární zorné pole menší než 10°, ale větší než 5° kolem centrální fixace.*

Skutečná nevidomost:

- a) pokles centrální zrakové ostrosti pod 1/60 – světlocit,*
- b) binokulární zorné pole 5° a méně i bez porušení centrální fixace.*

Plná slepota: světlocit s chybnou světelnou projekcí až do ztráty světlocitu." (1997, s. 317)

Nevidomost, stejně jako ostatní zrakové vady a zrakové postižení, může být jak vrozená, tak získaná. Mezi příčiny vrozené nevidomosti patří např. infekční choroby matky během těhotenství, jako je syfilis, virová onemocnění, toxoplazmóza a jiné. Mezi nejčastější příčiny nevidomosti získané patří např. intoxikace, úrazy, diabetes, meningitida a mnoho dalších. (Ludíková, Souralová, 2006, s. 29) Nevidomost se týká všech věkových skupin, jak dětí a mládeže, tak dospělých i jedinců ve stáří.

Další skupinou osob se zrakovým postižením jsou osoby se zbytky zraku „*Osoby s takovým zrakovým postižením, které se nalézají na hranici mezi jedinci slabozrakými*

a nevidomými. Při své činnosti částečně užívají velmi oslabených funkcí svého zraku, doplňují je zvýšeným užíváním dalších smyslů. Někdy jsou označovány jako osoby prakticky nevidomé." (Průcha, 2009, s. 149) Jedná se o druhou nejzávažnější skupinu jedinců se zrakovým postižením. U těchto osob může docházet ke zlepšení zraku, ale také ke zhoršení až k naprosté nevidomosti. Stejně jako osoby nevidomé využívají tito jedinci svých smyslů a kompenzačních pomůcek pro usnadnění orientace v běžném životě. U nevidomosti se tento stupeň zrakových vad objevuje u všech věkových skupin.

Nejméně závažnou formou zrakového postižení je tzv. slabozrakost. V pedagogickém slovníku je definována následovně: „*Osoby s postižením zrakového vnímání na stupni slabozrakosti. Řídí se zrakem, který je však oslaben natolik, že ho nelze vyrovnat k normě ani pomocí brýlí.*” (Průcha, 2009, s. 215) Z této definice jasně vyplývá, že i když se dané osoby mohou ve svém prostředí orientovat zrakem, vada je natolik závažná, že i po využití brýlové korekce není zrak úplně v pořádku a jedinec má problémy v běžném životě. Proto je důležité, aby tito jedinci využívali a dodržovali zásady zrakové hygieny, které si blíže specifikujeme v následující podkapitole. Slabozrakost můžeme taktéž charakterizovat jako: „*Ireverzibilní pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně. Z praktického hlediska dělíme slabozrakost na lehkou a těžkou.*” (Kraus, 1997, s. 317) Toto zrakové postižení jedince omezuje v běžném životě, následkem může být vytváření nepřesných nebo zkreslených představ o okolním světě, problémy se mohou vyskytnout v prostorové orientaci, grafickém záznamu a pracovním zařazení.

Poslední skupinou osob se zrakovým postižením jsou osoby s poruchami binokulárního vidění. Vývoj zraku a zrakového ústrojí neprobíhá pouze perinatálně, ale taktéž postnatálně. Zrakové funkce se vyvíjejí. Příkladem je právě binokulární vidění, jehož vývoj probíhá až do 5 let věku dítěte. (Ludíková, 2006, s. 14) Binokulární vidění by se dalo charakterizovat jako: „*Schopnost vytvoření jednoduchého prostorového vjemu, tj. jednoho obrazu fixovaného předmětu.*”

Binokulární vidění má tři fáze:

- *současné simultánní vidění, kdy jde o schopnost současně vnímat sítnicemi obou očí,*
- *fáze, kdy dochází ke spojení stejného obrazu z pravého a levého oka v obraz jediný,*
- *stereopse, což je schopnost vytvořit hloubkový vjem, tedy jedná se o trojrozměrné vnímání.*" (Ludíková, 2006, s. 14)

Vady binokulárního vnímání jsou většinou vrozené nebo vznikají velmi brzy po porodu dítěte a správnou léčebnou terapií a postupem se dají buď úplně odstranit, nebo velmi eliminovat.

V současnosti máme dva typy poruchy binokulárního vidění, a to: amblyopie (tupozrakost) a strabismus (šilhání). Tyto dvě poruchy binokulárního vidění charakterizuje Ludíková, Strouhalová: „*Při amblyopii se jedná o snížení zrakové ostrosti bez objektivně prokázané anomálie. Jde tedy o funkční vadu zraku, při které dochází ke snížení zrakové ostrosti obvykle jednoho oka. Při amblyopii se většinou nevyskytuje orgánová příčina.*” (Ludíková, Strouhalová, 2006, s. 32) Z této definice vyplývá, že tupozrakost ve většině případů postihuje pouze jedno oko. Při tomto narušení zrakového vnímání se jako léčebná terapie využívá např. okluzor. „*Strabismus je porucha rovnovážného postavení očí. Osy očí při strabismu nejsou rovnoběžné, proto obrázky na sítnicích obou očí nevznikají na totožných místech, tím nemůže při spolupráci obou očí dojít k jejich úplnému překrytí. V důsledku nedokonalého překrytí obrazů na sítnici nemůže vzniknout prostorový vjem.*” (Ludíková, Strouhalová, 2006, s. 32)

Stejně jako při slabozrakosti, i u poruch binokulárního vidění je důležité dodržovat zásady zrakové hygieny, které si vydefinujeme v následující kapitole.

1.3.1 Zraková hygiena

Abychom předešli vzniku zrakových vad, popřípadě neprohlubovali vady již vzniklé, je důležité dodržovat tzv. zrakovou hygienu. Zásady zrakové hygieny částečně vyplývají z hygienických podmínek pro školní práci, které definuje Průcha v pedagogickém slovníku takto: „*Je to soubor podmínek, které ovlivňují školní zátěž dítěte. Mezi nejběžnější se uvádějí tyto čtyři: 1. osvětlení má být dle druhu práce v rozmezí 200-800 luxů. Při nedostatečném osvětlení stoupá zraková únava a zvyšuje se riziko zkreslování informací. 2. Hluk nemá překročit 45 dB. Jinak je zvuk nesoucí informace zkreslený, znehodnocený u žáků klesá především zapamatování nových informací. 3. Teplota místnosti se má pohybovat v rozmezí 20–22° C, rychlost vzduchu má být do 0,2m/s. Jinak se zhoršuje koncentrace žáků. 4. Pracovní místo žáka je tvořeno školním nábytkem, který má odpovídat výšce žáka. Dlouhodobé sezení představuje statickou zátěž, které - pokud není vhodně kompenzovaná - vede ke zhoršení pozornosti a dlouhodobě k vadnému držení těla.*” (Průcha, 2009, s. 77)

Se zrakovou hygienou úzce souvisí především bod č. 1. osvětlení. Osvětlení by nemělo být ani silné, ani slabé. Při silném, ostrém, osvětlení může docházet k oslnění jedince, objevují se tzv. tmavé skvrny při vidění a taktéž bolest očí. Při slabém osvětlení dochází

k velkému namáhání očí, může docházet k pálení očí, zčervenání očí, bolestem očí i hlavy a celkové únavě jedince.

Dalším důležitým aspektem zrakové hygieny jsou barvy. Ty úzce souvisí i s osvětlením, čím je stěna světlejší tím více odráží světlo, např. bílá barva odráží až 80 % dopadajícího světla, zatímco zelená pouze 55 % dopadajícího světla. Barvy by neměly být příliš „agresivní“, aby z nich jedince nebolely oči a nevedl k velké unavitelnosti, slzení a bolesti očí a hlavy.

V neposlední řadě je velmi důležitá vzdálenost očí od textu, popř. psací podložky, jako optimální je uváděna vzdálenost asi 25–35 cm. (Pešatová, 2005)

Hygiena zraku a vhodně přizpůsobené prostředí tak, abychom oči co nejméně namáhali, usnadňuje osobám se zrakovým postižením, ale i intaktním jedincům, pobyt v místnostech a činnost, při které jsou oči namáhané, tzn. např. dětem učení a soustředění ve školní třídě.

2 Život osob se zrakovým postižením

Život osob se zrakovým postižením není vůbec jednoduchý. Jedinec je svým postižením velmi omezen, a jako kompenzaci využívá tzv. nižších a vyšších kompenzačních činitelů. O těchto kompenzačních činitelích jsme se zmínili již v předchozí kapitole. A zde si je blíže specifikujeme.

„Ihned po zjištění zrakové vady, jak u dítěte, tak u dospělého člověka, je potřeba rozvíjet zbylé smysly jedince, které pak nazýváme nižší kompenzační činitelé.“ (Růžičková 2006, s. 24) Mezi nižší kompenzační činitele, autoři zabývající se touto problematikou, řadí: hmat, sluch, čich a chuť.

Prvním z nižších kompenzačních činitelů je hmat. Intaktní jedinec využívá hmat k získávání informací ze svého okolí velmi zřídka, a pokud to dělá, tak si to většinou ani neuvědomuje. Osoba se zrakovým postižením naopak hmat využívá velmi často a je pro ni velmi důležitý, proto by rozvoj hmatového vnímání u osob zrakově postižených měl probíhat od nejútlejšího věku dítěte, popř. hned po odhalení zrakové vady. *„Hmat rukou je pro nevidomého jedince velmi důležitý nejen vzhledem ke snadnější orientaci v prostoru, ale také pro jeho každodenní činnosti, zvláště pro dovednost čtení Braillova písma. Hmat rukou proto rozvíjíme každou činností, které dítě koná. Dbáme na to, aby si svou činnost uvědomovalo, aby se učilo vnímat různorodost materiálů, jejich vlastnosti podle tvaru, povrchů, hmotností atd.“* (Balunová, Heřmánková, Ludíková, 2001, s 48) Z této definice jasně vyplývá, že dítě se zrakovým postižením si musí hmat uvědomovat, zjistit, jak funguje, a prozkoumávat co vše díky hmatu může zjistit. Kromě toho jsme se z definice dozvěděli, že jedinci se zrakovým postižením využívají ke čtení tzv. Braillovo písmo. O tomto písmu a dalších kompenzačních pomůckách se dozvíme v následujících kapitolách. Růžičková rozděluje hmatové vnímání na: pasivní, aktivní, instrumentální. Mezi pasivní zrakové vnímání řadí takové vnímání, které probíhá za klidu jak předmětu, tak hmatového receptoru. Aktivní hmatové vnímání je takové vnímání, při kterém jedinec nevnímá pouze vlastnosti předmětu, ale i jeho postavení v prostoru. Poslední instrumentální vnímání je vnímání pomocí jiného předmětu, např. pomocí slepecké hole. (Růžičková, 2006, s 25)

“Nižší kompenzační činitele, kterými jsou, jak již bylo uvedeno, naše smysly, musí během kompenzace ztráty zraku doplňovat také kompenzační činitelé vyšší, kterými jsou především schopnosti, vlastnosti a také dovednosti.“ (Růžičková, 2006, s. 27)

V následujících kapitolách si přiblížíme, jakým způsobem probíhá vzdělávání osob se zrakovým postižením, jaké pomůcky využívají pro kompenzaci svého zrakového postižení, jaké pracovní uplatnění mají tito jedinci a jakým způsobem mohou trávit svůj volný čas.

2.1 Vzdělání osob se zrakovým postižením

V následující kapitole se budeme zabývat problematikou vzdělávání osob se zrakovým postižením. Vzhledem k tomu, že vzdělávání jedinců s postižením, nejen zrakovým, ale i tělesným, mentálním atd., je spojeno s pojmy jako je integrace, inkluze a další, je potřeba si tyto pojmy nejprve vydefinovat. Než však začneme, je důležité si uvědomit, že v minulosti byli tito jedinci vyčleňováni nejen ze vzdělávání, ale také ze společnosti a tento proces se nazýval exkluze. Úplné vyloučení těchto jedinců se pak nazývalo segregace, v důsledku těchto procesů a v důsledku vývoje společnosti i vzdělávací strategie bylo potřeba tyto postupy omezit, nejlépe úplně zrušit a díky tomu se v českém školství objevuje pojem integrace.

Tento pojem definuje již Průcha takto: *„Děti a žáci se zdravotním postižením mohou být integrováni (začleňováni) do běžných tříd mateřské, základní nebo střední školy, a to v souladu s příslušným pokynem MŠMT ČR. Podmínkou integrace je zajištění odborné speciálně pedagogické péče pro tyto děti, diagnostický posudek na žáka zpracovaný speciálně-pedagogickým centrem nebo pedagogickou-psychologickou poradnou, popř. další odborné posudky. Školy s integrovanými žáky mají nárok na finanční příspěvek, stanovený podle konkrétních potřeb integrovaných žáků a určený výhradně na mzdové ohodnocení učitelů a jiných pracovníků podílejících se na vzdělávání těchto žáků, na pořizování speciálních učebnic a pomůcek. Školám s integrovanými žáky se doporučuje úzká spolupráce s rodiči a organizacemi.“* (Průcha, 2009, s. 87) Tato definice je velmi obsáhlá a na pochopení a vysvětlení pojmu integrace dostačující.

Inkluze by se dala definovat takto: *„Inkluze se chápe jako integrace všech žáků do běžné školy a v důsledcích je spojena se zřeknutím se jakékoliv formy etiketování žáků a s rozpuštěním speciálních zařízení a speciální pedagogicky. Inkluze se užívá ve smyslu nutnosti poukázat na potřebu rozšíření integrace a na realizování optimální integrace pro každého žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.“* (Bartoňová, Vítková, 2007, s. 16)

V současnosti je otázka inkluze velmi otevřená a živá, díky pohledu a postoji ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (dále také MŠMT) k inkluzivnímu vzdělávání.

Dalším důležitým aspektem vzdělávání jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami, to znamená i osob se zrakovým postižením je legislativní zaštitění tohoto vzdělávání.

Legislativně je toto vzdělávání zakotveno ve Školském zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který mimo jiné říká: „*Vzdělávání je založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana.*“ (Zákon 561/2004 Sb. [cit. 12.05.2017])

Dále je vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami zakotveno ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami mimořádně nadaných. Tato vyhláška mimo jiné vymezuje: podpůrná opatření, nastavuje požadavky na vypracování individuálního vzdělávacího plánu, postup a podmínky pro získání asistenta pedagoga, organizaci vzdělávání, ale také se zabývá zařazováním osob se zdravotním postižením do speciálního vzdělávání.

V následujících podkapitolách si charakterizujeme jednotlivé stupně vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků se zrakovým postižením.

2.1.1 Předškolní vzdělávání dětí se zrakovým postižením

První institucionální vzdělávání, se kterým se dítě se zrakovým postižením setkává, může být právě předškolní vzdělávání. „*Dítě předškolního věku se zrakovým postižením může docházet do mateřské školy pro zrakově postižené, třídy pro zrakově postižené při běžné mateřské škole či do běžné mateřské školy.*“ (Pipeková, 2006, s. 250) O umístění dítěte do mateřské školy rozhodují rodiče na základě podání žádosti řediteli MŠ. Docházka do mateřské školy je nepovinná a záleží na rozhodnutí rodiče, zda bude dítě do MŠ chodit. Od školního roku 2017/2018 je však předškolní vzdělávání povinné pro děti, které v následujícím roce nastoupí do základní školy.

Vzhledem k tomu, že děti s vadou zraku mají svá určitá specifika v chování, orientaci v prostoru, vnímání, tak také předškolní vzdělávání pro děti se zrakovými vadami má svá specifika. Předškolní vzdělávání dětí zrakově postižených je kromě běžných dovedností,

vědomostí a návyků zaměřeno také na rozvoj např.: zrakových funkcí a rozvoj hmatových funkcí, které pak dítěti pomáhají k osvojení Braillova písma, rozvoj čichu a chuti, rozvoj orientace a samostatného pohybu – může se objevit nácvik chůze s bílou holí, a samozřejmě nácvik sebeobsluhy.

Předškolní vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, to znamená i dětí se zrakovým postižením, probíhá podle platných dokumentů, čímž je rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále taktéž RVP PV). RVP PV vymezuje mimo jiné cíle, obsah, výstupy a kompetence předškolního vzdělávání, ale taktéž vymezuje specifika vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami, a to následovně: *„Podmínky pro vzdělávání dětí se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením. Ve vztahu k druhu a stupni postižení dítěte jsou podmínky při jeho vzdělávání (speciálním i integrovaném) plně vyhovující, jestliže: u dětí se zrakovým postižením*

- *je zajištěno osvojení specifických dítětem zvládnutelných dovedností zaměřených na samostatnost a sebeobsluhu,*
- *prostředí je bezbariérové, s ohledem na zrakové postižení dítěte pro ně maximálně bezpečné,*
- *je dodržována předepsaná zraková hygiena,*
- *je vytvářena nabídka alternativních (zvládnutelných) aktivit,*
- *jsou využívány vhodné kompenzační (technické, zvláště optické a didaktické) pomůcky a hračky,*
- *počet dětí ve třídě je snížen,*
- *je zajištěna přítomnost asistenta (podle míry a stupně postižení).“* (Smolíková, 2004, s. 36, 37)

Výše uvedená definice dostatečně vystihuje podmínky, které je potřeba splnit, aby mohlo probíhat předškolní vzdělávání dětí se zrakovými vadami, a dítě bylo vzděláváno přiměřeně nejen svému věku, ale také svému postižení.

Hlavní funkcí předškolního vzdělávání, nejen u dětí s vadami zraku, je mimo jiné příprava na základní vzdělávání. Další alternativou předškolního vzdělávání může být vzdělávání v přípravné třídě. Ty se začaly zřizovat od roku 1990 při mateřských, popř. při základních školách, a velmi se osvědčily, neboť výrazně zlepšují úspěšnost těchto dětí v základní škole (Bartoňová, Vítová, 2007, s. 67).

Po předškolním vzdělávání následuje základní vzdělávání, které je předmětem další podkapitoly.

2.1.2 Základní vzdělávání žáků se zrakovým postižením

Základní vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a také žáků se zrakovým postižením, se uskutečňuje podle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále taktéž RVP ZV). Tento dokument je platný a povinný a vymezuje např.: povinnost školní docházky, cíle základního vzdělávání, kompetence a oblasti základního vzdělávání. Mimo to vymezuje taktéž specifika vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a to následovně: *„Žákem se speciálními vzdělávacími potřebami je žák, který k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění a užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Tito žáci mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření z výčtu uvedeného v § 16 školského zákona. Podpůrná opatření realizuje škola a školské zařízení.“* (Bořek, 2010, s. 145)

Dále se vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami řídí vyhláškou č.73/2005 Sb., která vymezuje zásady a cíle speciálního vzdělávání, formy speciálního vzdělávání, typy speciálních škol, podmínky vypracování individuálního vzdělávacího programu a celkovou organizaci vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Mimo jiné dále uvádí, že žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na upravení obsahu vzdělávání, na upravení podmínek vzdělávání a na vzdělávání pomocí speciálních vzdělávacích pomůcek.

Nástup do základní školy je pro žáky se zrakovou vadou i pro jejich rodiče velmi náročné období spojené především s další etapou osamostatnění dítěte, proto je velmi důležité vybrat správný typ školy. Žáci mají možnost nastoupit buď do základní školy pro zrakově postižené nebo nastoupit povinnou školní docházku do běžné základní školy. Pro volbu základní školy je důležité zvážit několik faktorů, a to např.: zralost, stupeň a druh zrakové vady, vybavení dané školy, umístění dané školy, ale také povahové a osobnostní rysy dítěte a v neposlední řadě i to, jak je dítě se svou vadou vyrovnané.

Základních škol pro zrakově postižené je v současné době v České republice několik, např. v Olomouci, Opavě, Praze a Brně. Žáci se vzdělávají ve stejných předmětech, jako žáci z běžné základní školy, ale mají výuku podpořenou o speciální předměty, které jim umožňují a usnadňují život se zrakovým postižením. *„Učební plán základní školy pro zrakově postižené obsahuje následující nabídku speciální podpory žáků se zrakovým postižením:*

- *předměty speciální péče: POSPZP (prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených, zraková simulace, speciální příprava na psaní a čtení bodového písma, tyflopédická péče (práce s kompenzačními pomůckami),*
- *předměty psaní na počítači a práce na počítači (zejména základní zvládnutí práce na počítači a psaní na klávesnici všemi deseti prsty, a komunikační a informační technologie),*
- *volitelné předměty (např. práce s elektronickými kompenzačními pomůckami, druhý cizí jazyk, konverzace v cizím jazyce apod.),*
- *nepovinné předměty (důležitou roli při výběru hraje zraková vada žáka, jeho zájmy, možnosti a vybavení, např. příprava individuální hry na hudební nástroj, sborový zpěv, literárně-dramatickou výchovu a další." (Pipeková, 2006, s. 224, 225)*

Z definice vyplývá, že dítě se od mladšího školního věku se setkává s předměty a kompenzačními pomůckami, které mu usnadní jeho další vzdělávání, ale i běžný život.

2.2 Kompenzační pomůcky

Kompenzačních pomůcek, které usnadňují osob se zrakovým postižením život, je celá řada. V následující kapitole se pokusíme popsat a vysvětlit fungování těch nejdůležitějších kompenzačních pomůcek, které jedinec se zrakovým postižením ve svém běžném životě využívá.

Pro pochopení důležitosti těchto pomůcek si nejprve musíme vydefinovat pojem kompenzační pomůcka. Tento pojem ve své publikaci definuje Bendová a Růžičková (2006, s. 9) „*Jedná se o pomůcky, které mají v maximální možné míře eliminovat či minimalizovat negativní důsledky zdravotního postižení jedince, ať se jedná o postižení motorické, zrakové, sluchové, popř. i řečové či mentální. Tyto prostředky lze také charakterizovat jako pomůcky usnadňující jedincům se speciálními potřebami lokomoci a prostorovou orientaci, komunikaci a výkon praktických činností (např. grafomotorických a sebeobslužných).*”

Autoři dělí kompenzační pomůcky různě, pro tuto práci jsme sivybrali následující dělení:

- *„pomůcky pro domácnost,*
- *pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb,*
- *pomůcky pro práci s informacemi,*

- *pomůcky pro volný čas a zábavu.*" (Matysková, 2009, s. 6)

V následujícím textu si vybereme nejdůležitější pomůcky z těchto kategorií a charakterizujeme si jejich použití. První kategorií jsou pomůcky pro domácnost, jak už název této kategorie napovídá, budou zde patřit pomůcky, které usnadní jedinci se zrakovým postižením běžný život u něj doma, sebeobsahu a soběstačnost.

Pomůcky pro domácnost jsou velmi důležité a je jich značné množství. Mezi nejdůležitější patří např. hlásič hladiny vody ve sklenici, který se přiloží na hrdlo sklenice a poté co voda dosáhne k jeho čidlům začne pípat. Jedinec zrakově postižený podle toho pozná, že je hladina vody již dostatečně vysoko. Další je např. indikátor barvy, který je důležitý především proto, aby jedinec poznal, jakou barvu má oblečení, látka, jedinec tento indikátor přiloží k věci a indikátor mu vysloví barvu.

Dále do této skupiny kompenzačních pomůcek patří např.: mluvicí váhy, hmatové, popř. mluvicí hodinky, indikátory světla, mluvicí teploměry a další.

Druhou skupinou jsou pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb. *„Pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb umožňují osobám s těžkým zrakovým postižením bezpečně se pohybovat na ulicích, cestovat v městské hromadné dopravě a orientovat se ve veřejných prostorách.*" (Matysková, 2009, s. 8) Z této definice vyplývá, že díky kompenzačním pomůckám pro prostorovou orientaci se jedinec stává nezávislý na další osobě, v prostředí, které je pro něj neznámé. Dokáže se sám dopravit na potřebné místo a vyřídit si důležité věci bez závislosti na doprovodné osobě.

První a nejčastěji využívanou kompenzační pomůckou pro prostorovou orientaci je bílá hůl. Dříve byl pohyb s bílou holí pouze intuitivní a záleželo na jedinci, jak s ní bude pohybovat. Posledních 30let je však vytvořena metodika pohybu s bílou holí. (Bendová, Jeřábková, Růžičková, 2006, s. 85) *„Bílá hůl je již více než 50let poznávacím prostředkem nevidomého jedince, od svých počátků se její délka i výrobní materiál změnil, ale její funkce zůstávají pořád stejné, Wiener je vymezuje jako funkce:*

- *ochranná, bezpečností,*
- *orientační,*
- *informativní, označující.*" (Bendová, Jeřábková, Růžičková, 2006, s. 85)

Z toho vyplývá, že bílá hůl neslouží pouze pro orientaci jedince, ale má i další velmi důležité funkce. Autoři zabývající se charakteristikou bílé hole uvádí několik parametrů, podle kterých se bílé hole dále dělí. My si pro přehlednost uvedeme pouze několik typových vlastností bílé hole. Bílá hůl je buď krátká, nebo dlouhá. Krátká je do 90 cm a používá se

většinou při chůzi s asistenčním psem, je krátká právě proto, aby jedinci nepřekážela při pohybu. Bílá hůl dlouhá je nestandardizovaná a její délka se odvíjí od výšky jedince, který ji bude používat. Dále může být hůl buď pevná, nebo skládací. Kromě těchto typových charakteristik jsou také velmi důležité určité komponenty, náležitosti, které by měla každá hůl mít.

- „držadlo, v současnosti nejčastěji dřevěné, ale může být také umělohmotné, nebo korkové,
- dlouhé tělo hole, které je vyráběno z odolných a zároveň pevných slitinových materiálů,
- koncovka, která může mít tvar jak kuželovitého, tak také kulovitého zakončení,
- poutko, je poslední z vyjmenovaných náležitostí, kterou si spousta nevidomých neuvědomí až do chvíle, kdy jim někdo vyrazí hůl z ruky." (Bendová, Jeřábková, Růžičková, 2006, s. 86)

Z tohoto textu jsme se dozvěděli, že hůl nemá funkci pouze orientační, ale má funkci i rozeznávací. Díky bílé holi každý hned pozná, že se potkal s jedincem nevidomým a ví, nebo měl by vědět, jak se má zachovat v případě, že má tento jedinec problém. Více o přístupu k nevidomým si řekneme v dalších kapitolách.

Další pomůckou pro orientaci je akustický orientační majáček, který se využívá především na místech, které jsou důležitá pro identifikaci, jako je škola, nádraží, zastávka, úřady atd. Pomocí zvuku, většinou tzv. trilků, jedince navádí na určité místo. Tento majáček funguje na vzdálenost až 100 m. Obměnou je tzv. orientační hlasový majáček, liší se především tím, že do něj jdou nahrát hlasové instrukce, většinou ve dvou fázích. První fáze je nahrávka obecných informací o dané místě a druhá fáze většinou postihuje cestu na dané místo. (Finková, 2010, s. 24, 25)

Další velmi užitečnou a často využívanou pomůckou je tzv. dálkový ovladač, nebo také vysílačka, kterou jedinec se zrakovým postižením využívá především k ovládání konkrétních elektronických zařízení, jako jsou např. informace o přijíždějícím dopravním prostředku, aktivace signalizace na přechodu pro chodce, a další. Tuto pomůcku může mít jedinec i na bílé holi, což mu usnadňuje práci v tom, že si jí při každé cestě mimo domov nemusí vkládat do kapsy a brát s sebou.

Jednou z dalších pomůcek pro prostorovou orientaci je vodící pes. Sice se jedná o pomůcku, ale vzhledem k tomu, že se jedná taktéž o živé stvoření, souvisí s jeho pořízením i určitá zodpovědnost a péče, proto by každý nevidomý jedinec měl před pořízením vodícího

psa zvážit všechny svoje možnosti, zda bude schopný a bude mít možnosti se o psa plnohodnotně postarat. Vodící pes, před umístěním do rodiny svého majitele podstupuje speciální výcvik, kde se učí, jak být svému novému pánovi tím nejlepším pomocníkem ale také kamarádem, na kterého se jedinec se zrakovým postižením může vždy spolehnout. Výběr psa pro toto „povolání“ je velmi důležitý, více se o něm zmiňuje Finková „*Výběr plemene psa je velmi důležitý. Nejčastěji se pro své vlastnosti vybírá labrador, zlatý retrívr, první generace kříženců těchto dvou plemen a německý ovčák, ostatní plemena jsou cvičena spíše výjimečně. Výběr štěněte je velmi důležitý, psi nesmí trpět žádnou chorobou, musí mít v pořádku klouby, musí mít vlastností předpoklady pro tuto práci. Takový pes je potom schopen naučit se velké množství povelů a spoustu tras dle potřeb daného jedince.*“ (Finková, 2010, s. 28) Z této definice mimo jiné se dá vyvodit i to, že pes je vybrán a vycvičen pro jednoho jedince se zrakovým postižením. Pro vodícího psa neplatí stejné zákazy, jako pro běžného mazlíčka, tento pes může např. do divadla, nemocnice, do všech dopravních prostředků, jednoduše smí svého majitele doprovázet všude tam, kam se jeho majitel vydá.

Další skupinou jsou pomůcky pro práci s informacemi. Matysová rozdělila dále tuto skupinu následovně: „*Tyto pomůcky budeme dále dělit do následujících kategorií:*

- *optické pomůcky,*
- *elektronické pomůcky,*
- *digitální čtecí zařízení,*
- *elektronické zápisníky s hmatovým výstupem,*
- *pomůcky pro psaní Braillova písma.*“ (Matysová, 2009, s. 10)

Optické pomůcky většinou využívají jedinci slabozrací, popř. jedinci se zbytky zraku. Patří sem např. lupy, které umožňují těmto jedincům zvětšit si text do takové velikosti, aby byli schopni si jej samostatně přečíst, různé dalekohledové systémy a další.

Autoři zabývající se touto problematikou většinou řadí mezi elektronické pomůcky kamerové lupy. Kamerovou lupou bychom si mohli popsat jako monitor počítače, který zvětšuje text na takovou velikost, aby byl jedinec slabozraký, popř. se zbytky zraku, schopen text přečíst, dále také mohou sloužit k prohlížení obrázků. Lupy mohou text zobrazovat barevný i černobílý. Kamerové lupy jsou většinou stolní s více funkcemi, ale mohou být také přenosné, jejich výhodou je, že si je jedinec může přinést všude tam, kam potřebuje.

Do skupiny digitálních čtecích zařízení nejčastěji řadíme počítače, které jsou většinou doplněné o braillovský řádek. „*Braillovský řádek je přídavné zařízení připojené k počítači, na kterém se v Braillově písmu zobrazí část textu, již „vidící“ uživatel může sledovat na*

obrazovce. *Práce s Braillovým řádkem není jednoduchá a pro jejich zvládnutí je třeba dobrá znalost Braillova písma, a také schopnost práce s textovými soubory a počítačem jako takovým. Braillový řádek ocení zejména nevidomí uživatelé, kteří potřebují přímo pracovat s textem – překladatelé, programátoři.*" (Matysková, 2009, s. 12) Součástí počítače bývá většinou i software a další specializované programy sloužící ke zpracování a čtení textu a také skener, díky kterému si mohou jedinci se zrakovým postižením naskenovat knihu přímo do počítače. Tyto specializované programy jsou velmi finančně nákladné, ale jsou kompatibilní s běžným softwarem.

Další skupinou jsou elektronické zápisníky. *„Elektronické zápisníky pro nevidomé (a samozřejmě i pro slabozraké) jsou v podstatě dvojího typu:*

- *specializované zařízení zkonstruované dle potřeb zrakově postižených,*
- *běžné notebooky doplněné o speciální softwarové vybavení.*" (Matysková, 2009, s. 13)

Specializované zápisníky jsou většinou malé velikosti a jsou velmi lehké, což je jejich velká výhoda, převážně také nemají obrazovku, pouze hlasový a hmatový výstup, tlačítka a mikrofon. Jejich obsluha je obvykle jednodušší než u počítače, ale mívají méně funkcí. Součástí těchto zápisníků je zabudovaná klávesnice Braillova písma, což nemusí být vhodné pro všechny jedince se zrakovým postižením.

Poslední skupinou jsou pomůcky pro psaní Braillova písma. *„Pro psaní Braillova písma existují následující pomůcky:*

- *pražská tabulka,*
- *Pichtův psací stoj,*
- *tiskárna reliéfních znaků (pro tisk Braillova písma).*" (Matysková, 2009, s. 13)

Pražská tabulka je pomůcka pro psaní Braillova písma. Na základních školách se tato pomůcka moc nevyužívá, ale v běžném životě se využívá pro její praktičnost, velikost a skladnost. *„Tabulka se skládá ze dvou k sobě pevně připojených desek, mezi něž se vkládá Braillový papír. V horní desce jsou okénka, která velikostí odpovídají velikosti šestibodu a jejichž výřezy napomáhají zasouvání bodátka na přesně určené místo. Na tabulce píšeme od zadu a zrcadlově obráceně, papír pak otáčíme kolem své osy.*" (Bendová, Jeřábková, Růžičková, 2006, s. 77)

Pichtův psací stroj slouží zrakově postiženým jedincům k psaní Braillova písma. *„Jedná se o mechanický psací stroj, který je vyráběn pro zápis obouřuč i jednoruč. Má šest kláves pro psaní jednotlivých bodů, uprostřed je mezerník, vyrábí se i stroj pro zápis 8 bodové*

počítačové verze Braillova písma, která umožňuje lépe zapisovat matematické operace. Kombinaci písmen zapisujeme současným stlačením dané kombinace kláves pro jednotlivé body." (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 112)

Tiskárna reliéfních znaků je zařízení, které se připojuje k počítači a slouží k tisknutí textu v Braillově písmu.

Poslední skupina, kterou jsme si výše vymezili, jsou pomůcky pro volný čas a zábavu. „Do této skupiny řadíme především drobné hry a hračky pro děti, některé didaktické pomůcky, stolní deskové hry, hmatové knihy a také sportovní pomůcky.“ (Matysková, 2009, s. 15) Tyto hmatové a sluchové hry a hračky se využívají nejen pro zábavu, ale také především pro rozvoj kompenzačních činitelů, o kterých jsme se zmiňovali výše, např. hra člověče nezlob se rozvíjí u dětí hmatové vnímání, protože figurky, které mají stejnou barvu u běžného člověče nezlob se, mají u této hry pro osob zrakově postižené rozlišení pomocí různých tvarů hlavičky a puntíky, které bývají běžně pouze nakreslené, mají vystouplé tvary. Tyto hry a pomůcky nejsou hrazeny z veřejného zdravotnictví a jedinec si je musí pořizovat na vlastní náklady.

S tímto souvisí i možnost využití volného času jedince se zrakovým postižením, o kterém se více zmíníme v následující kapitole.

Kompenzační pomůcky, které jsme si v předchozím textu vyjmenovali, určitě nejsou všechny pomůcky, které jedinci se zrakovým postižením ve svém životě využívají, je jich další nepřeborné množství, jak v oblasti domácnosti, sebeobsluhy, vzdělávání, tak pro volný čas i pracovní využití.

2.3 Volný čas jedince se zrakovým postižením

Stejně jako jedinci intaktní, mají i jedinci se zrakovým postižením svůj volný čas, zájmové aktivity a vyžití. V následující kapitole si uvedeme některé příklady volnočasových aktivit a pomůcek pro volný čas pro jedince zrakově postižené.

Některé pomůcky pro volnočasové aktivity jsme si uvedli již v předchozí kapitole, např. hmatové knihy, člověče nezlob se a další stolní hry. Ty byly ale primárně určeny spíše pro děti a využívaly se taktéž jako pomůcky pro rozvoj dalších smyslů a nácvik některých dovedností. Nyní si uvedeme pomůcky a činnosti, které mohou využívat nejen děti, ale také dospělí jedinci se zrakovým postižením.

Jedinci nevidomí i jedinci se zrakovým postižením mohou v současnosti díky těmto speciálně upraveným pomůckám vykonávat v podstatě jakýkoliv sport, my si uvedeme pouze některé příklady speciální pomůcek pro sport.

První pomůckou je tandemové kolo. Kolo v souvislosti s jedincem zrakově postiženým může působit velmi zvláště, ale toto kolo je speciálně upraveno právě pro potřeby osob zrakově postižených. Kolo má dvě sedátka, kdy na první sedátko usedá člověk vidící a za něj se pak posadí osoba se zrakovou vadou. Jedinec si tak beze strachu může užít jízdu na kole.

Další pomůcka, která umožňuje lidem zrakově postiženým sportovat, je ozvučný míč. Podstata ozvučného míče spočívá v tom, že míč cinká, takže jeho dráhu může jedinec sledovat pomocí sluchu. V dnešní době se vyrábějí míče různých tvarů i velikostí a z rozličných materiálů.

Za zmínku stojí nejen pomůcky pro sport, ale také samotné sporty, které mohou jedinci se zrakovými vadami ve svém volném čase vykonávat. Jedním ze sportů je např. futsal. Je to sport kolektivní, je obměnou klasického fotbalu a hraje se právě s ozvučným míčem. V současné době je futsal jedním ze sportů na paralympiádě (olympiáda pro jedince s postižením).

Dalším sportem, který vznikl přímo pro nevidomé, je tzv. showdown. Tento sport je kombinací stolního tenisu a stolního fotbalu. Aby mohl jedinec tento spor hrát, potřebuje speciálně upravené pomůcky, mezi které patří speciální stůl, který bychom mohli přirovnat ke stolu na ping-pong, ale je po všech stranách ohraničen, dále má na obou koncích jamky, do kterých se snaží dát nevidomý jedinec gól. Nehraje se však přes síť, jak je tomu u ping-pongu, ale pod deskou.

„Sport v životě postiženého může hrát důležitou roli. Přináší smysluplné naplnění volného času. Přispívá k rozvoji fyzické zdatnosti, koordinace, prostorové orientace a dalších dovedností. Navíc pomáhá zrakově postiženým při začleňování do společnosti, neboť sportovní aktivity obvykle provozují ve spolupráci s „vidícími“. (Matysová, 2009, s.16)

2.4 Pracovní uplatnění jedince se zrakovým postižením

Pracovní uplatnění jedince se zrakovým postižením úzce souvisí s profesní přípravou. Pipeková (2006, s. 260) vymezuje možnost studia a profesní přípravy následovně: „Zrakově

postižený žák může po ukončení základní školy studovat na běžné střední škole, nebo na střední škole pro zrakově postižené." Dále pak uvádí střední školy, my si vybereme pouze některé, a to např.: gymnázium pro zrakově postižené, praktická škola, konzervatoře, obchodní akademie a obchodní škola pro zrakově postižené, a další. Dále pak mohou jedinci se zrakovým postižením navštěvovat taktéž vysoké školy. Tímto směrem ale většinou kráčí lidé, kteří jsou zrakově postižení od narození, popř. od útlého dětství. Jedinci, kteří získávají zrakovou vadu během života nebo v dospělém věku, většinou nemají vystudovanou školu s tímto zaměřením a pro tyto jedince se pořádají různé rekvalifikační kurzy. V této souvislosti najdeme v literatuře termín pracovní rehabilitace. *„Pracovní rehabilitační postup má následující fáze: jde především o zhodnocení uchovaných pracovních funkcí, následně probíhá analýza pracoviště, dále se vystaví pracovní doporučení, případně pracovní výcvik, dosažení kvalifikace, resp. rekvalifikace. Cílem veškerého úsilí je zabezpečení pracovní příležitosti a uvedení do pracovního procesu.*" (Květoňová-Švecová, 1998, s. 62)

Pracovní začlenění jedince se zrakovou vadou je velmi náročné, ale ne nemožné. Jsou určité obory, které jsou pro jedince zrakově postižené „jako dělané“, např. ladič hudebních nástrojů, při tomto oboru je velmi potřeba sluch, který člověk zrakově postižený používá jako kompenzační smysl. Dále mohou lidé se zrakovou vadou pracovat v různých společnostech a organizacích, které provádí osvětovou činnost. O těchto organizacích a osvětové činnosti si řekneme v následující kapitole.

3 Akce pro veřejnost s „osvětovou činností“ o životě osob se zrakovým postižením

Osvětová činnost v problematice osob se zrakovým postižením je velmi důležitá, a to z více důvodů. Jedním z těchto důvodů je např. to, že zraková vada může být taktéž získaná, nikdo z nás tedy neví, jestli se s touto problematikou nesetká sám ve svém osobním životě nebo v nejbližším okolí. Další z důvodů je např. to, že jedinci zrakově postižení jsou kolem nás, žijí s námi, setkává se s námi, a pro každého z nás je vhodné vědět, co je pro tyto lidi důležité, bezpečné, jak se k nim chovat, jak se cítí, co prožívají atd. S těmi a dalšími otázkami nám může pomoci následující kapitola, která se zabývá právě osvětovou činností, institucemi a událostmi, které s touto osvětovou činností úzce souvisí.

3.1 Tyfloservis

„Obecně prospěšná společnost Tyfloservis nabízí podporu, informace a nácvik dovednosti lidem, kteří přes vážné zrakové potíže hledají cestu k co možná nejsamostatnějšímu životu. Působí též na společnost, aby dokázala k jejich samostatnosti přispívat a pomohla tam, kde je to třeba.“ (Výroční zpráva, 2015, s.4)

Tato společnost pracuje s lidmi se zrakovým postižením od 15 let do stáří. Těmto jedincům pak nabízí zdravotně-edukační služby a sociální služby. Mezi zdravotně-edukační služby tato společnost řadí:

„Zdravotně-edukační služby pro slabozraké či nevidomé:

- *rehabilitace zraku – nácvik využívání zbylých zrakových funkcí,*
- *poradenství v oblasti získávání pomůcek, nácvik práce s nimi,*
- *úprava prostředí, využití osvětlení, kontrastů a zvětšení,*
- *kompensace zraku dalšími smysly a psychickými funkcemi,*
- *podpora akceptace vady,*

pro veřejnost

- *informační a osvětová činnost,*

- *konzultace odstraňování bariér.*" (Výroční zpráva, 2015, s. 6)

Mezi sociální služby pak společnost Tyfloservis řadí: „*Sociální rehabilitace (pro zrakově postižené)*

- *základní sociální poradenství,*
- *výběr vhodných pomůcek a nácvik práce s nimi,*
- *nácvik dovedností: sebeobsluha, prostorová orientace a samostatný pohyb, psaní na klávesnici, čtení a psaní Braillova písma, psaní vlastnoručního podpisu, sociální dovednosti.*" (Výroční zpráva, 2015, s. 6)

Mimo těchto činností realizuje Tyfloservis ještě další činnosti a aktivity na pomoc lidem zrakově postiženým, které si přiblížíme v následujících podkapitolách.

3.1.1 Veřejná sbírka Bílá pastelka

Sbírka Bílá pastelka je celorepubliková sbírka, která probíhá každý rok pod záštitou Tyfloservisu. Jedná se o veřejnou sbírku, kdy do ulic českých i moravských měst vyjdou dobrovolníci, kteří jsou většinou označení bílým trikem s logem sbírky – bílou pastelkou, a mají zapečetěnou kasičku, taktéž s logem. Výtěžek z těchto sbírek je použit na některé projekty, které usnadňují život v ulicích lidem se zrakovým postižením, a to např.: na výcvik vodících psů, na projekt proti bariérám, ale taktéž na speciální pomůcky pro jedince zrakově postižené a na další činnost Tyfloservisu. „*Sbírka se koná již od roku 2000. Sbírkový předmět: bílá pastelka s bílou nebo barevnou tuhou uvnitř je za minimální cenu 20 Kč.*" (Výroční zpráva, 2015, s. 12)

3.1.2 Plyšový psi pomáhají nevidomým

„*Po celé české republice můžete v různých obchodních centrech, lékařských zařízeních, knihovnách nebo i kinech vidět maketu černého plyšového psa, který je podobný vodícímu retrieverovi. Jedná se o sbírkové pokladny, jejich výtěžek je věnován na pomoc lidem se zrakovým postižením. I díky této sbírce může Tyfloservis, o.p.s. poskytovat své služby*

zdarma po celé České republice. Sbirka je registrovaná Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých. Tyfloservis, o.p.s. je aktivním spolupředatelem sbírky. Jednotlivá krajská střediska se starají o údržbu stávajících pokladen a průběžně se snaží o umístování pokladen nových." (Výroční zpráva, 2015, s. 13) Tato definice, charakteristika této sbírky je velmi obsáhlá a získáváme z ní veškeré informace o sbírce plyšový psi pomáhají, za doplnění stojí snad jen to, že první kasička ve tvaru psa byla umístěna v 90. letech 20. století.

3.2 TyfloCentrum Olomouc

Další velmi významnou institucí, které se zabývá problematikou nevidomých a zrakově postižených jedinců, a úzce s těmito lidmi spolupracuje, je TyfloCentrum. V našem případě se budeme věnovat právě TyfloCentru Olomouc.

Na internetových stránkách TyfloCentra Olomouc najdeme tuto charakteristiku společnosti: „*Jme obecně prospěšná společnost (organizační struktura). Poskytujeme 3 registrované sociální služby (sociální rehabilitace, sociálně aktivizační služba, odborné sociální poradenství) pro zrakově postižené.*“ (Lacina - <http://www.tyflocentrum-ol.cz/>)

TyfloCentrum Olomouc nabízí následující služby: poradenství, podpora pracovního uplatnění, aktivní trávení volného času, počítačové kurzy a podpora, odstraňování bariér a půjčovnu pomůcek a tandemů.

Stejně jako předchozí organizace i TyfloCentrum Olomouc zaštiťuje a podílí se na různých projektech, které usnadňují život jedincům zrakově postiženým. O některých těchto projektech si řekneme v následujících podkapitolách.

3.2.1 Vytváření bezbariérového prostředí pro osoby se zrakovým postižením na Střední Moravě

„Cílem projektu je průběžné odstraňování architektonických a dopravních bariér osobám se zrakovým postižením, které zvládají prostorovou orientaci a pohybují se po městě samostatně, a tím vytvářet podmínky pro jejich bezpečný a samostatný pohyb, eliminovat vznikající překážky, zajišťovat funkčnost akustických prvků, pomocí kterých se orientují, a řešit problémy v lokalitách, ve kterých se pohybují. Dále sledování nových výstaveb a rekonstrukcí veřejných prostranství, komunikací a budov, aby bylo pamatováno na potřeby

nevidomých a slabozrakých uživatelů, a to v souladu s vyhláškou MMR č. 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. Cílem projektu je také zmapování aktuálních akustických prvků v krajském městě Olomouc, jejichž počet se za poslední roky vlivem rekonstrukcí a nových výstaveb budov určených veřejnosti významně zvýšil a následně vytvoření jejich seznamu v Braillově písmu pro nevidomé a ve zvětšeném písmu pro těžce slabozraké." (Lacina - <http://www.tyflocentrum-ol.cz/vytvareni-bezbarieroveho-prostredi-pro-osoby-se-zrakovym-postizenim-na-stredni-morave>)

Výstupem tohoto projektu bude např.: kontrola funkčnosti akustických prvků v městě Olomouc, vytvoření seznamu akustických prvků v Braillově písmu pro nevidomé jedince, a tyto seznamy budou umístěny v organizacích pro osoby zrakově postižené.

3.2.2 Návčik trasy – profesní příprava a praxe osob zrakově postižených v Olomouckém kraji

„Cílem projektu je "návčik trasy do práce"- podpora a posílení pracovní integrace osob s těžkým zrakovým postižením, tedy osob ohrožených sociálním vyloučením a odstraňování bariér znesnadňujících jejich rovnocenný vstup a udržení se na trhu práce." (Lacina - <http://www.tyflocentrum-ol.cz/nacvik-trasy-profesni-priprava-praxe-zrakove-postizenych-v-olomouckem-kraji>)

Vzhledem k tomu, že je tento projekt zaměřen na opětovné začlenění jedince do pracovního procesu, umožňuje jedincům, kteří se zúčastní, mimo jiné, návčik práce s kompenzační pomůckou, která mu umožní danou práci vykonávat, ale také systematickou podporu při návčiku konkrétních pracovních dovedností.

3.3 Neviditelná Olomouc

Je unikátní výstava, kterou město Olomouc připravilo ve spolupráci s TyfloCentrem, pro vidící jedince. Vzhledem k tomu, že autorka tuto výstavu osobně absolvovala, ráda by v této kapitole popsala svoje vlastní zážitky a pocity z této výstavy.

Hned po příchodu na Vás dýchne velmi příjemná atmosféra, od pokladny se usmívá milá paní, která informuje o všech podmínkách a postupech, které nás čekají. Průvodci na této výstavě jsou lidé nevidomí, nebo s těžkou zrakovou vadou, a celá výstava probíhá v naprosté

tmě. Moje průvodkyně byla velmi milá a laskavá, vše mi vysvětlila a neustále si se mnou povídala, což mi pomohlo zvládnout tu naprostou tmu. Průvodkyně výstavou provádí, ale rozhodně návštěvníky nevodí za ruku, lidé si vyzkouší jak chůzi po vodící linii, tak chůzi podle provazu, který je natažený po celé výstavě. Na výstavě je několik etap, které se postupně procházejí. Jsou to například významná místa města Olomouc, prostorová orientace jedinců zrakově postižených, sebeobsluha a poznávání předmětů, a v části výstavy, kde už lidé vidí, jsou umístěny předměty denní potřeby a hry pro nevidomé.

V etapě, kde lidé poznávají významná místa Olomouce, si můžeme „osahat“ např. sloup nejsvětější trojice, radnici a jiné, úkolem návštěvníků je poznat o jaké významné místo se jedná.

V etapě prostorové orientace si návštěvníci mimo jiné vyzkouší chůzi po vodící linii, která není vůbec jednoduchá, protože většina bot. Má podrážku, ve které tyto drobné rozdíly povrchu podlahy nerozeznáte, ale také si zde můžete vyzkoušet obyčejné sednutí na lavičku, které se v naprosté tmě provádí velmi složitě. Po sednutí na lavičku přichází čas na dotazy. Vzhledem k tomu, že je paní průvodkyně velmi vstřícná, odpovídá na otázky jak ze svého pracovního života, tak i z života osobního. Díky tomu se dozvídáme spoustu zajímavých a pro nás nových věcí.

Tato netradiční výstava je velmi poučná, jedinec, který ji absolvuje zjistí, jak velmi náročný je život ve tmě.

3.4 Nadační fond českého rozhlasu Světluška

„Světluška, je dlouhodobý projekt Nadačního fondu Českého rozhlasu založený na solidaritě a dobré vůli lidí, kteří se rozhodli darovat nevidomým trochu světla. Světluška pomáhá dětem a dospělým s těžkým zrakovým postižením. Je oporou pro ty, které nelehký životní osud postavil před každodenní výzvu: znovu a znovu se učit životu ve tmě – bez pomoci jednoho z nejdůležitějších lidských smyslů. Světluška svítí od roku 2003.“ (Český rozhlas - <http://www.rozhlas.cz/svetluska/osbirce/>)

Tento nadační fond pořádá velké množství akcí, projektů a programů na pomoc jedincům zrakově postiženým, jako jsou např.: různé benefiční koncerty, běhy s výtěžkem pro organizace pomáhající lidem se zrakovou vadou, sbírkové akce, ale také osvětovou činnost.

Tento nadační fond ze svých výtěžků přispívá nejen neziskovým organizacím, ale také jednotlivcům, kteří tuto pomoc potřebují a zažádají si o ni. „*Sbírka Světluška je otevřená všem těžce zrakově postiženým lidem v České republice. O nadační příspěvek může požádat jednatel s těžkou ztrátou zraku, nebo kterákoliv nezisková organizace poskytující těžce zrakově a kombinovaně postižený lidem odborné služby a území ČR. Výtěžek sbírky rozděljuje nezávislá odborná grantová komise ve veřejném grantovém řízení. Jednatel, který se ocitne v tíživé životní situaci, může požádat o příspěvek ze sbírky po celý rok bez ohledu na vyhlášená grantová řízení.*“ (Český rozhlas- <http://www.rozhlas.cz/svetluska/osbirce/>)

V následujících podkapitolách si přiblížíme některé projekty a programy, které nadační fond Světluška realizuje.

3.4.1 Kavárna POTMĚ

Kavárna POTMĚ, je projekt, který Světluška realizuje v několika městech po České republice, např. v Praze, Brně a Ostravě. Jedná se o projekt, který má vidícím spoluobčanům pomoci pochopit život ve tmě, takže nejde pouze o sbírkovou činnost, ale také o činnost osvětovou. Kavárna POTMĚ je vlastně úplně běžná kavárna, kde Vám připraví kávu, čaj, i jiné občerstvení.

Čím se tedy vlastně tato kavárna liší. Je toho spousta. Počínaje tím, že vše, co se v kavárně odehrává je ve tmě, v naprosté tmě. Místnost je dostatečně světelně odizolována, veškerá činnost se odehrává ve tmě, zaměstnanci mají své určité pokyny, jak se chovat, aby se dovnitř nedostal ani paprsek světla. A vše završuje to, že kromě tzv. Světlušek, lidí, dobrovolníků z nadačního fondu, jsou všichni zaměstnanci kavárny nevidomý, nebo s těžkou zrakovou vadou. Fryčová, která je sama těžce zrakově postižená a pracovala v této kavárně svůj zážitek popisuje následovně: „*Představte si tmu a člověka, který vám servíruje kávu. Tápete rukama po stole, hledáte hrnek, lžičku. U toho narazíte na skleničku vašeho kamaráda. Všechny ostatní smysly, především sluch, pracují naplno. Najednou je chuť kávy úplně jiná. Takto popisují zážitky z kavárny mnozí návštěvníci. Kavárna skutečně funguje v úplné tmě. Pro většinu lidí je to nezvyk, pro obsluhu denní chléb. Jsou totiž nevidomí a tímto zážitkem vám chtějí zprostředkovat kus svého světa.*“ (Fryčová, 2015, s. 262)

Celá kniha popisuje každodenní činnosti a situace, se kterými se autorka během svého působení v Kavárně POTMĚ setkala, ale také provoz a fungování kavárny. Díky přečtení této

knihy se mimo jiné dozvídáme, že v kavárně se nevidomá obsluha pohybuje pomocí vodících linií, které jsou pro ně na zemi udělané, také se dozvídáme, že v kavárně kromě servírek pracují tzv. průvodci, kteří jsou také nevidomí, nebo těžce zrakově postižení, a jejich úkolem je přivádět a odvádět hosty ke stolům. Důležité postupy, aby kavárna fungovala je také komunikace s lidmi, kteří do kavárny přijdou, je zde zdůrazňován osobní kontakt s lidmi, oslovení, představení, jasné a stručné pokyny, ale také to, jakým způsobem servírky nápoje lidem servírují, a jak jim pomáhají v orientaci v prostředí, které je pro ně neznámé. Kniha nám přibližuje i některé kompenzační pomůcky, se kterými obsluha pracuje během provozu kavárny, jako je třeba hladinka-cvrček, která nevidomým lidem pomáhá s nalíváním nápojů. A spoustu dalších postřehů s běžného života nevidomých lidí. Mimo tohle vše, nás kniha seznámí i s reakcí vidících lidí na kavárnu, což bychom při běžné návštěvě kavárny nezaregistrovali, protože bychom se museli soustředit samy na sebe a na svoje pocity.

Právě proto, že knihu napsala autorka, která nejen v kavárně pracovala, ale je sama těžce zrakově postižená, je tato kniha napsaná realistickým, ale také humorným způsobem a přesně nám popisuje fungování projektu nadačního fondu Světluška – Kavárna POTMĚ.

3.4.2 V září Světlušky září

„Každý rok se na začátku září rozletí Světlušky do všech koutů České republiky, aby rozzářily ulice českých a moravských měst prodejní sbírkou.“ (Český rozhlas - <http://www.rozhlas.cz/svetluska/projekty/>)

Tato sbírka je celorepubliková, kdy vždy dobrovolníci v kostýmech chodí po různých městech s pokladničkou, která symbolizuje lucernu, a lidé si od nich mohou koupit různé drobné upomínkové předměty, jako jsou např.: tykadla, náramky a další, a tím přispět finančním obnosem na těžce zrakově postižené jedince.

3.5 Chování laika k osobě se zrakovým postižením

Do náplně různých osvětových akcí a organizací zabývající se osvětovou činností, by měla také patřit osvětová činnost v oblasti přístupu k osobě se zrakovým postižením. Intaktní jedinci by měli znát určitá pravidla a způsob přístupu k osobám se zrakovým postižením, protože, i když mají osoby nevidomé spoustu kompenzačních pomůcek, které jim život

usnadňují a umožňují jim zvládat mnohé situace bez dopomoci ostatních lidí kolem, mohou se ocitnout v situaci, která je pro ně obtížná, popř. nezvladatelná bez cizí dopomoci.

V takovémto okamžiku bychom měli vědět, jak se správně zachovat, abychom jedinci se zrakovým postižením pomohli, a ne naopak ublížili.

První, co bychom měli vědět, je to, že ne vždy potřebuje nevidomý jedinec pomoc, i když to tak pro nás může vypadat. Vždy platí, že se nejprve ptáme, zda pomoc potřebuje, s tím souvisí oslovení nevidomého jedince. Tohoto člověka musíme vždy oslovit jako první a je slušností se mu představit, aby věděl, s kým hovoří, poté se ptáme, zda potřebuje pomoc.

Nyní si uvedeme několik situací, ve kterých by jedinci zrakově postižení mohli potřebovat naši pomoc, a uvedeme si, jak při této pomoci postupujeme.

Poté, co nevidomý člověk přijme naši nabídku na pomoc, vyvstává otázka, jak nevidomého vést. *„Vy sami nabídněte rámě. Netahejte nevidomého za ruku ani ho nestrkejte před sebou. Tím u něj vzniká pocit nejistoty, a navíc je takový způsob pohybu obtížný. Jestliže jdete s nevidomým, který je zavěšen do Vaší paže, není nutné říkat: „Nyní zahneme vlevo nebo vpravo.“ Zrakově postižený vycítí tento pohyb a následuje vás automaticky.*“ (Van Dych, 2000, s. 9) Z toho můžeme vyvodit, že jedinec zrakově postižený jde vždy kousek za námi, aby mohl kopírovat náš pohyb.

Další situace, která může často nastat např. v autobuse, tramvaji, nebo ve vlaku je, jak nabídnout takovému člověku místo k sezení. Stále platí, že jako první musíme jedince oslovit a zeptat se ho, zda potřebuje pomoc. Poté: *„Položte ruku nevidomého na opěradlo: „Zde je židle, toto je opěradlo: on sám okamžitě zjistí její polohu a posadí se bez nesnází. Nebo položte jeho ruku na okraj křesla a řekněte: „Křeslo je po vaší pravici“. Nevidomý pak snadno určí jeho polohu.“* (Van Dych, 2000, s. 13)

Důležité je, si uvědomit, jak můžeme s jedincem zrakově postiženým komunikovat. Slova jako, tady je, tady máte, tomuto člověku nic neřeknou, je potřeba, aby si tohle místo tento jedinec ohmatal a znal jeho polohu, např. po vaší pravé straně, tři kroky od vás jsou dveře atd. Nepříjemné situace také vznikají, když před jedince zrakově postiženým použijeme slovo jako je vidět, vidíš, vidíme, není to však proto, že by jedinec zrakově postižený člověk tyto slova nevyslovoval, nebo nemohl slyšet, ale je to především kvůli nám, protože se to pak snažíme zamlouvat.

Tohle jsou pouze základní informace, jak přistupovat k člověku se zrakovou vadou. Vždy musíme první myslet na to, že je to stejný člověk jako my, a že k němu musíme přistupovat s respektem a úctou.

II. Praktická část

4 Seznámení s problematikou osob se zrakovým postižením dětí v MŠ a žáků 1. a 2. stupně ZŠ

Praktická část je zaměřena na osvětovou činnost v reálném prostředí. Vybrána byla vždy jedna třída – v MŠ, na 1. stupni ZŠ a na 2. stupni ZŠ, a byla vypracována metodika, jak tyto děti a žáky seznámit s problematikou osob se zrakovým postižením.

4.1 Cíle a úkoly praktické části

Cílem praktické části bylo seznámení dětí a žáků třech věkových kategorií s problematikou osob se zrakovým postižením.

Dílejší cíle a úkoly byly přizpůsobeny dané věkové kategorii a to následovně.

Seznámení s problematikou osob se zrakovým postižením dětí v mateřské škole

Cíl:

Cílem projektu je předat dětem základní znalosti o daném tématu a přiblížit jim svět osob se zrakovým postižením pomocí vlastní zkušenosti.

Dále je cílem, aby děti věděly, co to je, k čemu se používá a jak vypadá bílá hůl, aby osoby nevidomé správně nazývaly a v neposlední řadě, aby věděly, že na vodícího psa se nesmí sahat.

Experimentální skupina: mateřská škola, předškolní třída pro děti 5–7 let

Čas: 45 minut, dle potřeby zařazení přestávky nebo pohybové aktivity

Pomůcky: šátky, předměty k poznávání, obrázek bílé hole a vodícího psa

Pretest

Strukturované interview:

Co to je zrakové postižení?

Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?

Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?

Kdo to je vodící pes? K čemu se používá? Jak se chováme k vodícím psům? Viděli jste je někdy? Co dělali? Byli nějak označení?

Úvod: Na úvod si zodpovíme správně otázky z pretestu a něco málo si k tématu řekneme.

Experimentální plán

Poznávání předmětů hmatem

- pomůcky: šátky, předměty k poznávání (hrnek, vidlička, kostka z lega, kniha)
- děti budou mít zavázané oči, dostanou do rukou předmět, který jim je dobře známý a jejich úkolem jej bude poznat a pojmenovat

Hra „slepá bába“

- pomůcky: šátek
- pedagog vybere Slepou bábu, zaváže jí oči šátkem tak, aby neviděla, začne s ní točit kolem její osy a povídá říkadlo: „*Slepá bábo, kam tě vedu?*“ „*Do kouta.*“ „*Co v tom koutě vidíš?*“ „*Kohouta.*“ „*Tak si děti Slepá bábo chyt’.*“ Pustí slepou bábu a ta se s ostatními dětmi rozprchne po vyhrazeném prostoru. Voláním se děti ozývají tak, aby naznačily Slepé bábě, kde se vyskytují. Ta má za úkol jít podle hlasu a zvuků k dětem a chytit je.

Pokud se jí povede uchopit jedno z dětí, snaží se podle hlasu, chichotání, oblečení, účesu a dalších indicií uhádnout, o koho se jedná. Slepou bábou se stane někdo další.

Hodnocení proběhlého programu dětmi

Jaké to bylo pro děti chvíli nevidět, takto se pohybovat po prostoru a poznávat předměty? Co se jim líbilo? Nelíbilo?

Posttest

Strukturované interview:

Co to je zrakové postižení?

Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?

Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?

Kdo to je vodící pes? K čemu se používá? Jak se chováme k vodícím psům? Viděli jste je někdy? Co dělali? Byli nějak označení?

Zpracování údajů: Vyhodnocení pretestu a posttestu, srovnání.

Seznámení s problematikou osob se zrakovým postižením žáků na 1. stupni ZŠ

Cíl: Cílem projektu je předat žákům základní znalosti o daném tématu a přiblížit žákům svět osob se zrakovým postižením pomocí vlastní zkušenosti a krátkého filmu.

Dále je cílem, aby žáci věděli, co to je a jak vypadá bílá hůl, aby osoby nevidomé správně nazývali, aby věděli, že na vodícího psa se nesmí sahat a v neposlední řadě získání povědomí o tom, že zrakové postižení může mít různý rozsah a různé příčiny.

Experimentální skupina: 1. stupeň ZŠ, 3. třída

Čas: 2x 45 minut

Pomůcky: šátky, předměty k poznávání, euro složky, propisky, měkká podložka, tabulka Braillova písma, technika k puštění videa

Pretest

Strukturované interview:

Co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení?

Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?

Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?

Kdo to je vodící pes? K čemu se používá? Jak se chováme k vodícím psům? Viděli jste je někdy? Co dělali? Byli nějak označení?

Experimentální plán

Film: krátký didaktický film: „Výlet bez bariér“

Dojmy z předchozího videa. Upřesnění a doplnění znalostí žákům dle potřeby. Shrnutí, co jsme vlastně viděli.

Žáci se rozdělí do 3 skupin a postupně se vystřídají na stanovištích rozmístěných ve třídě. Na začátku si všechna stanoviště společně projdeme, seznámíme se s jednotlivými stanovišti a vysvětlíme si úkoly.

Poznávání předmětů hmatem

- pomůcky: šátky, předměty k poznávání (fix, hrnek, vidlička, kniha, kostka lega)
- žáci sedí v kruhu, mají šátky na očích a mlčí. Předávají si postupně jednotlivé předměty, každý osahají a sami pro sebe identifikují a pošlou dál. Když projdou všechny předměty, položíme je doprostřed, vyzveme žáky, aby si sundali šátky, a provedeme krátké interview a zeptám se na pocity, zda úkol pro ně byl lehký nebo těžký.

Kresba

- pomůcky: euro složka, propiska, měkká podložka
- úkolem je nakreslit dům se všemi náležitostmi (dveře, okna, střecha, komín)
- po dokreslení euro složku otočíme a ohmatáme si strukturu, která nám vznikla
- na tomto místě si s žáky řekneme základní informace o speciálním písmu pro osoby se zrakovým postižením: Braillovo písmo (ukázka konkrétního písma)

Chůze po prostoru

- pomůcky: šátky
- žáci se rozdělí do dvojic, jeden z dvojice bude mít zavázané oči, druhý bude průvodcem
- aktivita bude probíhat ve třídě, kterou žáci znají

Hodnocení proběhlého programu žáky

Jaké to bylo pro žáky chvíli nevidět, takto se pohybovat po prostoru? Co se jim dnes líbilo? Nelíbilo? Co bylo obtížné a proč?

Posttest

Strukturované interview:

Co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení?

Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?

Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?

Kdo to je vodící pes? K čemu se používá? Jak se chováme k vodícím psům? Viděli jste je někdy? Co dělali? Byli nějak označení?

Zpracování údajů: Vyhodnocení pretestu a posttestu, srovnání.

Seznámení s problematikou osob se zrakovým postižením dětí na 2. stupni ZŠ

Cíl: Cílem projektu je předat žákům základní znalosti o daném tématu a přiblížit žákům svět osob se zrakovým postižením pomocí vlastní zkušenosti a krátkého filmu, rozšířit a upřesnit znalosti žáků o daném tématu a odstranit předsudky.

Experimentální skupina: 2. stupeň ZŠ, 6. třída

Čas: 2x 45 minut

Pomůcky: šátky, předměty k poznávání, euro složky, propisky, měkká podložka, tabulka Braillova písma, technika k puštění videa

Pretest

Strukturované interview:

Co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení, jaké znáte?

Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?

Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?

Jak můžeme pomoci osobám se zrakovým postižením?

Experimentální plán

Film: krátký didaktický film: „Výlet bez bariér“

Dojmy z předchozího videa. Upřesnění a doplnění znalostí žákům dle potřeby a zájmu. Shrnutí, co jsme vlastně viděli.

Žáci se rozdělí do 3 skupin a postupně se vystřídají na stanovištích rozmístěných ve třídě. Na začátku si všechna stanoviště společně projdeme, seznámíme se s jednotlivými stanovišti a vysvětlíme si úkoly.

Poznávání předmětů hmatem

- pomůcky: šátky, předměty k poznávání (fix, hrnek, vidlička, kniha, kostka lega)
- žáci sedí v kruhu, mají šátky na očích a mlčí. Předávají si postupně jednotlivé předměty, každý osahají a sami pro sebe identifikují a pošlou dál. Když projdou všechny předměty, položíme je doprostřed, vyzveme žáky, aby si sundali šátky a provedeme krátké interview a zeptám se na pocity, zda úkol pro ně byl lehký nebo těžký.

Kresba

- pomůcky: euro složka, propiska, měkká podložka
- úkolem je nakreslit dům se všemi náležitostmi (dveře, okna, střecha, komín)
- po dokreslení euro složku otočíme a ohmatáme si strukturu, která nám vznikla
- na tomto místě si s žáky řekneme základní informace o speciálním písmu pro osoby se zrakovým postižením: Braillovo písmo (ukázka konkrétního písma)

Chůze po prostoru

- pomůcky: šátky
- žáci se rozdělí do dvojic, jeden z dvojice bude mít zavázané oči, druhý bude průvodcem
- aktivita bude probíhat ve třídě, kterou žáci znají, popřípadě na chodbě

Hodnocení proběhlého programu žáky.

Jaké to bylo pro žáky chvíli nevidět, takto se pohybovat po prostoru? Co bylo obtížné a proč? Jak se změnil/nezměnil můj přístup k osobám se zrakovým postižením?

Posttest

Strukturované interview:

Co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení, jaké znáte?

Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?

Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?

Jak můžeme pomoci osobám se zrakovým postižením?

Zpracování údajů: Vyhodnocení pretestu a posttestu, srovnání.

4.2 Metodologie

Pro tuto bakalářskou práci autorka zvolila metodu experiment, v rámci, které dále použila skupinové interview a pozorování.

4.2.1 Experiment

„Základní vlastností experimentu je to, že výzkumník aktivně a úmyslně přivodí určitou změnu situace, okolností nebo zkušenosti sledovaných jedinců a pak sleduje změnu jedinců.“

(Hendl, 2005, s. 46)

Experiment musí být detailně připravený ještě před začátkem sběru dat. Cílem je zamezit tomu, aby závěry byly ovlivněny rušivým vlivy. (Hendl, 2005). V rámci experimentu se využívají různé metody sběru údajů (dotazník, škálování, testy aj.). Experiment je tedy metoda, která využívá možnosti ostatních výzkumných metod. (Gavora, 2000)

Osoby, které se účastní experimentu jsou subjekty. Subjekty vybíráme podle jistých znaků, tedy definované vlastnosti, kterou potřebujeme. Výběr subjektů může být také náhodný.

Experimentálním plán je rozvržení experimentu pro jeho realizaci.

Experimentální skupina je skupina subjektů, ve které se vykonává experimentální působení.

Pretest je vstupní text, který je zadávaný subjektům před experimentálním působením. Posttest je závěrečný test, který je zadávaný subjektům po experimentálním působením. (Gavora, 2000)

Výběr subjektů byl v rámci experimentu proveden náhodně, respektive subjekty byly vybrány bez mého zásahu. V první fázi byla oslovena MŠ a ZŠ Svatoplukova v Olomouci, kde byla odprezentována metodika plánovaného experimentu. Následně bylo s vedením této vybrané školy dohodnuto provedení experimentu a byly konkretizovány požadavky, aby škola vybrala jednu třídu z každého stupně vzdělávání, tedy po jednom z MŠ, z 1. stupně ZŠ a z 2. stupně ZŠ.

V rámci experimentu byly použita metoda skupinového interview v rámci pretestu a posttestu. Dále byla využívána metoda pozorování během celého experimentu. Tyto metody jsou popsány níže.

4.2.2 Skupinové interview

Metoda interview (rozhovoru) shromažďuje data přímým dotazováním, tj. verbální komunikací výzkumníka a respondenta.

Dle počtu osob, které se rozhovoru účastní rozlišujeme rozhovory individuální (výzkumník pracuje s jednou osobou) nebo skupinové (současně pracuje s více osobami). Podle struktury otázek rozlišujeme rozhovor standardizovaný (strukturovaný), nestandardizovaný (nestrukturovaný) nebo polo standardizovaný rozhovor, který se pokládá za nejvhodnější. (Skalková, 1983)

Při skupinovém interview se uvolňují psychické zábrany a diskutující snadněji odhalují své postoje, myšlení a pocity. Skupinový rozhovor je proto vhodný pro odhalení veřejného mínění a kolektivních postojů. Při přípravě skupinové diskuze může být skupina sestavena uměle, podle určitých kritérií nebo přirozeně v každodenním životě. Skupina může být homogenní (dané podmínky jsou naprosto totožné všem) a heterogenní (mají společný základ, to, proč se diskuze koná, ale jiné podmínky kolem).

Velkou výhodou skupinového interview je, že se získá kvalitní informace od skupiny lidí, a ne od jednotlivce. Hodnotí se bezprostřední informace, protože vlivem skupinové dynamiky se vyrovnávají stanoviska díky tomu, že se lidé vzájemně kontrolují. Navíc je skupinové interview pro účastníky zábavné. (Hendl, 2005)

Pro potřeby této bakalářské byla zvolena metoda strukturovaného skupinového interview v rámci pretestu a posttestu.

4.2.3 Pozorování

„Pozorování jako vědecká metoda je cílevědomé, plánovité a soustavné vnímání výchovných jevů a procesů, které směřuje k odhalování podstatných souvislostí a vztahů sledované skutečnosti.“ (Skalková, 1983, s. 56)

Nejde jenom o vizuální, ale i o sluchové, čichové a pocitové vjemy. Pozorování lze použít k různým účelům – může potvrdit výsledky získané pomocí interview nebo se používá jako hlavní technika. Problémem při pozorování je skutečnost, že většinu toho, co se děje, pozorovatel nepostřehne. Může se tak stát tehdy, jestliže najednou probíhá více zajímavých procesů. (Hendl, 2005)

Pozorování lze klasifikovat takto:

- skryté – otevřené: účastníci buď vědí anebo nevědí, že jsou pozorováni
- zúčastněné – nezúčastněné: podle toho, do jaké míry se pozorovatel účastní
- strukturované – nestrukturované: záleží, jestli je pozorování předem připravené
- v umělé situaci – v přirozené situaci
- sebe samého – někoho jiného (Hendl, 2005)
- přímé – nepřímé: sledování činnosti osobně nebo ze záznamu (Gavora, 2000)
- krátkodobé – dlouhodobé
- zaměřené na detaily – komplexní (Valenta, 2013)

4.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Jak je výše uvedeno, výzkum proběhl v MŠ a ZŠ Svatoplukova v Olomouci. V rámci tohoto zařízení bylo pracováno s dětmi v mateřské škole a se žáky 1. a 2. stupně této základní školy. Nyní si představíme jednotlivé skupiny blíže.

V mateřské škole bylo pracováno s dětmi předškolní třídy, tedy ve věku 5–7 let. V rámci této věkové skupiny jsou děti s odkladem povinné školní docházky a předškoláci. Experimentu se účastnilo celkem 14 dětí, z toho 9 dívek a 5 chlapců.

Na 1. stupni základní školy bylo pracováno se žáky 3. třídy, tedy ve věku 8–9 let. Celkem se experimentu účastnilo 13 dětí, z toho 7 dívek a 6 chlapců.

Na 2. stupni základní školy bylo pracováno se žáky 6. třídy, tedy ve věku 11–12 let. Celkem se experimentu účastnilo 18 dětí, z toho 9 dívek a 9 chlapců.

4.4 Analýza výzkumného šetření

Praktická část, jak je výše uvedeno, probíhala se třemi různými metodikami pro tři rozdílné skupiny dětí a žáků. Rozbor provedeme tedy také odděleně.

4.4.1 Experiment v MŠ

Před začátkem experimentu se autorka představila a děti byly seznámeny s programem, který pro ně by připraven.

Počátečním bodem je pretest pomocí strukturovaného interview, které probíhalo následovně:

Na první otázku, co je to zrakové postižení, pět dětí vůbec nevědělo, co říct, dvě děti uvedly „úraz oka“ (silné bouchnutí do oka a jeho vypíchnutí), dále zaznívaly tyto odpovědi, vždy po jedné – „když je někdo slepý“, „vidí dvojitě“, „vidí jedním okem“, „vidí rozmazaně“, „když má někdo astigmatismus nebo šedý zákal“, „když někdo nemluví“, „když je někdo hluchý“. Polovina dětí věděla, o čem mluví, dokonce jeden chlapec použil odborné pojmy. Druhá polovina dětí nevěděla vůbec, nebo odpověděla špatně.

Na druhou otázku, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, všechny děti odpověděly – „slepi“. Na tomto místě jsme si s dětmi vysvětlil, že toto slovo nepoužíváme a je lepší říkat „nevidomí“.

Na třetí otázku, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, šest dětí odpovědělo „hůlku“, dokonce jedno z nich konkretizovalo, že „hůlku s červeným pruhem“. Dále šest dětí odpovědělo – „pes“. Dvakrát zazněla odpověď – „nějaký člověk, co jim pomůže“. Děti pomůcky většinou tedy znaly, vyčnívala odpověď jednoho chlapce, který věděl, že hůlka má červený proužek.

Na poslední otázku, jak se chováme k vodícím psům, děti odpovídaly následovně – čtyřikrát zazněla odpověď, že „psa netaháme za ocas“; třikrát, že „psa neboucháme“; dvakrát, že „hezky“; jedenkrát, že „nehladit bez zeptání majitele“; jedenkrát „nekřičíme na něj“ a třikrát děti nevěděly odpověď vůbec. Dle odpovědí vidíme, že děti odpovídaly spíš obecná pravidla, jak se ke psům můžeme a nemůžeme chovat.

Po pretestu jsme si s dětmi uvedly otázky na pravou míru a řekli jsme si správné odpovědi. Povídali jsme si také blíže o vodících psech.

Nyní přejdeme ke stěžejní části, k experimentálnímu plánu. První aktivita, která děti čekala, bylo poznávání předmětů hmatem. Jak je již výše uvedeno v metodice, děti postupně dostávaly do rukou hrnek, vidličku, knihu a kostku lega. S touto aktivitou nebyl žádný problém, některým to trvalo déle, jiné věděly hned, ale všechny děti rozpoznaly veškeré předměty.

Následovala hra na slepou bábu, pravidla jsou uvedena výše v metodice. Bylo vidět, že děti hru již znají. Roli slepé báby si vyzkoušely všechny děti. Při rozpoznávání chycených dětí bylo deset úspěšných a čtyři neúspěšné pokusy.

Po proběhlém programu jsme s dětmi zhodnotili, jaké bylo chvíli nevidět, rozpoznávat v této situaci předměty a pohybovat se po prostoru, a dále jak se nám program líbil. Od třinácti dětí zazněly odpovědi, že nevidět bylo fajn, ale jen chvíli a že jsou rády, že to tak nemají napořád. Jedna odpověď byla, že by danému dítěti nevadilo nevidět vůbec, ale přesto je fajn, že vidí.

V závěrečném posttestu byly dětem položeny stejné otázky, jako byly v pretestu a hodnocen byl posun dětí, jestli se něco nového dozvěděly a něco si zapamatovaly.

Na první otázku, co to je zrakové postižení, děti odpovídaly následovně – čtyřikrát zazněla odpověď „*když je někdo slepý*“, třikrát „*když někdo vidí jedním okem*“, třikrát „*když někdo vidí rozmazaně*“, dvakrát „*když někdo vidí dvojitě*“, jedenkrát „*když má někdo nemocné oči*“ a jedenkrát „*nevím*“.

Na druhou otázku, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, všechny děti jednoznačně a ihned odpověděly – „*nevidomí*“.

Na třetí otázku, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, všechny děti odpověděly „*vodícího psa a bílou hůl*“.

Na poslední otázku, jak se chováme k vodícím psům, děti odpovídaly devětkrát „*nesaháme na něj*“, dvakrát „*netaháme je za ocas*“ a v zastoupení po jednom „*neboucháme je*“ a „*nevím*“.

4.4.2 Experiment v ZŠ na 1. stupni

Před začátkem experimentu se autorka představila a děti byly seznámeny s programem, který pro ně by připraven.

Počátečním bodem je pretest pomocí strukturovaného interview, které probíhalo následovně:

Na první otázku, co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení? Osm žáků odpovědělo, „*když je někdo slepý*“, dále po jedné odpovědi bylo řečeno – „*když je někdo barvoslepý*“, „*když někdo oslepne*“, „*když někdo vidí rozmazaně*“, „*když se někdo narodí slepý*“, „*když má někdo zákal*“. Všichni žáci se tedy drželi v oblasti zraku, dokonce v odpovědích bylo řečeno, že se se zrakovým postižením můžeme narodit, nebo se může

objevit v průběhu života. Na druhou část otázky, jestli máme více druhů zrakového postižení, všichni jednoznačně odpověděli „nevím“.

Na druhou otázku, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, jeden žák odpověděl – „nevidomí“, ostatních dvanáct řeklo „slepi“.

Na třetí otázku, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, jeden žák odpověděl „hůlku“ a jeden žák odpověděl „pes“, zbylých jedenáct žáků vůbec nevědělo.

Na čtvrtou otázku, kdo je vodící pes, k čemu se používá, jak se k nim chováme, jestli jej někdy viděli a co dělali, jestli byli označení. Všichni žáci odpověděli správně na to, k čemu se vodící pes používá. Jen jeden žák vodícího psa již někde viděl, označení psa nevěděl nikdo. Co se týká chování k vodícímu psovi, jen jeden žák odpověděl správně, ostatní odpovídali všeobecně, jak se chováme k psům „nebijeme ho“, „netaháme za ocas“ apod.

Po pretestu jsme si s dětmi uvedly otázky na pravou míru a řekli jsme si správné odpovědi. Povíдали jsme si také blíže o vodících psech, ukázali jsme si jej na obrázku.

Nyní přejdeme ke stěžejní části, k experimentálnímu plánu. První aktivita, která děti čekala, byla shlédnutí krátkého filmu "Výlet bez bariér". Po filmu jsme si shrnuli důležité informace, které zazněly. Také mne zajímalo, co žáky zaujalo – pět žáků odpovědělo hlasový výstup, čtyři žáci označení přechodu na chodníku, dva žáci odpověděli popisky v Braillově písmu na různých místech a dva žáky nezaujalo nic.

Následně se žáci rozdělili do třech skupin a pracovali v nich dle instrukcí na jednotlivých stanovištích.

Na prvním stanovišti bylo poznávání předmětů hmatem. Jak je již výše uvedeno v metodice, děti postupně dostávaly do rukou fix, hrnek, vidličku, knihu a kostku lega. S touto aktivitou nebyl žádný problém, některým to trvalo déle, jiné věděly hned, ale všechny děti rozpoznaly veškeré předměty.

Na druhém stanovišti byla kresba propiskou na euro složku, která měla měkkou podložku. Úkolem bylo nakreslit dům se všemi náležitostmi a na propisku přitlačit. Po dokreslení euro složku žáci otočili a ohmatávali vzniklou strukturu.

Na třetím stanovišti žáci chodili po prostoru třídy ve dvojicích, kdy jeden měl zavázané oči a druhý dělal průvodce. Třída byla členěná, žáci se museli vyhýbat lavicím, židlí a překonávat schody a jiné překážky.

Po proběhlém programu jsme s dětmi zhodnotili, jaké bylo chvíli nevidět, rozpoznávat v této situaci předměty a pohybovat se po prostoru, a dále jak se nám dnešní program líbil. Od všech třinácti dětí zazněly odpovědi, že nevidět bylo fajn, ale jen chvíli a že jsou rády, že to tak nemají napořád. Celkově žáci byli aktivitami nadšení, nechtěli skončit a přemlouvali k pokračování. Čas byl však určen plánem a metodikou experimentu a byl dodržen.

V závěrečném posttestu byly žákům položeny stejné otázky, jako byly v pretestu a hodnocen byl posun žáků, jestli se něco nového dozvěděli a něco si zapamatovali.

Na první otázku, co ví o zrakovém postižení a jestli máme více druhů zrakového postižení, všichni žáci odpovídali již správně a bylo vidět, že si něco odnesli. Devětkrát zazněla odpověď, že *„někdo nevidí vůbec a někdo málo“*. Čtyřikrát jsme slyšeli, že *„se zrakovým postižením můžeme narodit, ale také jej získat kdykoli v průběhu života“*.

Na druhou otázku, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, všechny děti jednoznačně a ihned, téměř sborově odpověděly – *„nevidomí“*.

Na třetí otázku, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, všechny děti odpověděly *„vodícího psa a bílou hůl“* a z toho devět žáků odpovědělo, že *„bílá hůl je označená červeným proužkem“*.

Na poslední otázku, kdo je to vodící pes, k čemu se používá a jak se chováme k vodícím psům, odpověděly všechny děti správně, že *„vodící pes pomáhá zrakově postiženým v orientaci po prostoru“* a *„nesaháme na něj“*.

4.4.3 Experiment v ZŠ na 2. stupni

Před začátkem experimentu se autorka představila a děti byly seznámeny s programem, který pro ně by připraven.

Počátečním bodem je pretest pomocí strukturovaného interview, které probíhalo následovně:

Na první otázku, co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení? Všechna osmnáct žáků odpovědělo, *„když je někdo slepý“*. Na druhou část otázky se žáci

zamysleli a začalo odpovídat dvanáct žáků „*může to být také když někdo moc nevidí*“. Zbýlých šest žáků nevědělo vůbec.

Na druhou otázku, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, všech osmnáct žáků odpovědělo – „*slepí*“.

Na třetí otázku, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, čtrnáct žáků odpovědělo „*hůl*“, čtyři žáci „*pes*“.

Na čtvrtou, jak můžeme pomoci osobám se zrakovým postižením, dvanáct žáků odpovědělo – „*uhnout z cesty*“, čtyři žáci nevěděli a dva žáci „*osobu se zrakovým postižením by oslovili a nabídli jí pomoc*“.

Po pretestu jsme si s žáky uvedli otázky na pravou míru a řekli jsme si správné odpovědi.

Následně přejdeme ke stěžejní části, k experimentálnímu plánu. První aktivita, která děti čekala, byla shlédnutí krátkého filmu "Výlet bez bariér". Po filmu jsme si shrnuli důležité informace, které zazněly. Také byla získána informace, co žáky zaujalo – čtyři žáci odpověděli popisky v Braillově písmu, dva žáky zaujal hlasový výstup, dvanáct žáků nic nezaujalo.

Následně se žáci rozdělili do třech skupin a pracovali v nich dle instrukcí na jednotlivých stanovištích.

Na prvním stanovišti bylo poznávání předmětů hmatem. Jak je již výše uvedeno v metodice, žáci postupně dostávali do rukou fix, hrnek, vidličku, knihu a kostku lega. S touto aktivitou nebyl žádný problém, některým to trvalo déle, jiné věděly hned, ale všechny děti rozpoznaly veškeré předměty.

Na druhém stanovišti byla kresba propiskou na euro složku, která měla měkkou podložku. Úkolem bylo nakreslit dům se všemi náležitostmi a na propisku přitlačit. Po dokreslení euro složku žáci otočili a ohmatávali vzniklou strukturu.

Na třetím stanovišti žáci chodili po prostoru třídy ve dvojicích, kdy jeden měl zavázané oči a druhý dělal průvodce. Třída byla členěná, žáci se museli vyhýbat lavicím, židlím a překonávat schody a jiné překážky.

Po proběhlém programu jsme s dětmi zhodnotili, jaké bylo chvíli nevidět, rozpoznávat v této situaci předměty a pohybovat se po prostoru, a dále jak se nám dnešní program líbil. Od všech osmnácti žáků zaznělo, že to bylo sice fajn, ale jen na chvíli. Jsou rádi, že všichni mají zrak zdravý. Aktivity se žákům, jejich slovy, celkem líbily.

V závěrečném posttestu byly žákům položeny stejné otázky, jako byly v pretestu a hodnocen byl posun žáků, jestli se něco nového dozvěděli a něco si zapamatovali.

Na první otázku, co víte o zrakovém postižení; máme více druhů zrakového postižení? Šestnáct žáků odpovědělo, že *„jde o různé problémy se zrakem, někdo nevidí do dálky, někdo na čtení, jiní vůbec“*. Dva žáci nevěděli vůbec.

Na druhou otázku, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, všech osmnáct žáků odpovědělo – *„nevidomí“*.

Na třetí otázku, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, všech osmnáct žáků odpovědělo *„bilou hůl s červeným pruhem a vodícího psa“*.

Na čtvrtou, jak můžeme pomoci osobám se zrakovým postižením, jedenáct žáků odpovědělo *„osoby se zrakovým postižením se zeptáme, jestli potřebuje pomoc“*. Tři žáci odpověděli, že *„půjdeme na bok a necháme je projít“*, čtyři žáci nevěděli vůbec.

4.5 Diskuze

Cílem praktické části bylo seznámení dětí a žáků třech věkových kategorií s problematikou osob se zrakovým postižením.

Seznámení dětí a žáků s danou problematikou proběhlo pomocí experimentu, který dále využil metody skupinového interview a pozorování. Experiment probíhal v předškolní třídě mateřské školy, ve 3. třídě na 1. stupni ZŠ a v 6. třídě na 2. stupni ZŠ. V rámci experimentu byl proveden pretest a posttest, který nám ukázal, co děti a žáci věděli o tématu před uskutečněním experimentu a po něm. Níže je provedeno srovnání a popis pretestů a posttestů.

Experiment v mateřské škole

	pretest	posttest
Co je to zrakové postižení?	5x neví 2x úraz oka Vždy 1x: slepý; vidí dvojité; vidí jedním okem; rozmazaně; astigmatismus nebo šedý zákal; nemluví; hluchý	4x slepý 3x vidí jedním okem 3x vidí rozmazaně 2x vidí dvojité 1x má nemocné oči 1x neví
Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?	13x slepí	13x nevidomí
Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?	6x hůlka 6x pes 2x člověk	13x bílá hůl i vodící pes
Jak se chováme k vodícím psům?	4x nesaťat na ocas 3x neboucháme ho 2x hezky 1x nekřičíme na něj 3x neví	9x nesaťáme na něj 2x netaháme za ocas 1x neboucháme ho 1x neví

Tabulka 1 Experiment v mateřské škole

V první otázce, co je to zrakové postižení, děti v pretestu odpovídaly především problémy se zrakem, ale objevily se i odpovědi jako nemluví, je hluchý a neví. V posttestu již téměř všechny děti odpovídaly různým problémům týkajícím se zraku, jen jednou jsme slyšeli odpověď neví a nikdo neuvěděl jiný druh postižení. Jako velmi pozitivní lze hodnotit skutečnost, že si děti zapamatovaly, že jde o problémy s očima. Na druhou stranu z výsledků vyplývá, že informace o existenci více stupňů zrakového postižení než jenom nevidět, nezaznamenaly.

V druhé otázce, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, jsme v pretestu slyšeli pojem slepí. Z výsledků posttestu je zřejmé, že si děti zapamatovaly správný termín – nevidomí, protože správně odpověděli všichni.

Ve třetí otázce, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, jsme v pretestu slyšeli bílou hůl, vodícího psa a pomoc člověka. V posttestu všechny děti odpověděly vodícího psa a bílou hůl.

Ve čtvrté otázce, jak se chováme k vodícím psům, si několik dětí zapamatovalo, že na vodícího psa nesaháme, přesto se objevovaly i obecné odpovědi vyjadřující, jak se chováme ke všem psům, bez ohledu na to, jestli je vodící nebo ne.

První dílčí cíl, předat dětem základní znalosti o daném tématu a přiblížit jim svět osob se zrakovým postižením pomocí vlastní zkušenosti, byl splněn. Děti informace dostaly a pomocí aktivit získaly vlastní zkušenost chvíli nevidět.

Druhý dílčí cíl, aby děti věděly, co to je a jak vypadá bílá hůl, aby osoby nevidomé správně nazývaly a v neposlední řadě, aby věděly, že na vodícího psa nesaháme, byl částečně naplněn. Děti nyní vědí, co to je a jak vypadá bílá hůl, také si odnesly pojem nevidomý, ale že na vodícího psa nesaháme si odnesla většina dětí, nikoli všechny.

Experiment na 1. stupni ZŠ

	pretest	posttest
Co víme o zrakovém postižení?	8x když je někdo slepý	9x někdo nevidí vůbec nebo vidí málo
Máme více druhů zrakového postižení?	vždy 1x: barvoslepý; zákal; oslepne; rozmazaně; narodí se slepý	4x někdo se tak narodí, někdo může získat
Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?	1x nevidomí 12x slepí	13x nevidomí
Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?	1x hůlka 1x pes 11x neví	13x bílá hůl a vodící pes
Jak se chováme k vodícím psům?	1x nesaťat 12x všeobecné chování ke psům (netahat za ocas, ...)	13x nesaťáme na něj
K čemu slouží?	13x neví	13x pomáhá k orientaci

Tabulka 2 Experiment na 1. stupni ZŠ

V první otázce, co víme o zrakovém postižení žáci v pretestu odpovídali všichni k tématu, tedy nějaký problém se zrakem, který nám může způsobit potíže s viděním. Někteří vystihli, že jako nevidomý se mohu narodit, ale také se mi to může stát v průběhu života. V posttestu již žáci věděli základ, že zrakové postižení má více druhů, stupňů. Také si upevnili znalosti o tom, že se zrakovým postižením se můžeme narodit, nebo jej získat.

V druhé otázce, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, jsme v pretestu slyšeli jediný správný název nevidomí a zbytek jednoznačně slepí. Z výsledků posttestu je zřejmé, že si děti zapamatovaly již správný termín – nevidomí, protože tak odpověděli všichni.

Ve třetí otázce, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci, jsme v pretestu slyšeli bílou hůl, vodícího psa a někdo nevěděl. V posttestu všechny děti odpověděly vodícího psa a bílou hůl.

Ve čtvrté otázce žáci nejčastěji odpovídali běžné chování ke psům, přesto se objevila jedna odpověď, že na vodícího psa nesaťáme. Tuto odpověď v posttestu odpověděli již

všichni žáci. Na otázku k čemu slouží vodící pes, žáci v pretestu nevěděli, v posttestu již všichni správně odpověděli.

První cíl, předat žákům základní znalosti o daném tématu a přiblížit jim svět osob se zrakovým postižením pomocí vlastní zkušenosti a krátkého filmu, byl splněn. Děti informace dostaly, film viděly a pomocí aktivit získaly vlastní zkušenost chvíli nevidět.

Druhý cíl, aby žáci věděli, co to je a jak vypadá bílá hůl, aby osoby nevidomé správně nazývaly, aby věděly, že na vodícího psa nesaháme a v neposlední řadě získání povědomí o tom, že zrakové postižení může mít různý rozsah i různé příčiny, byl naplněn. V posttestu žáci odpovídali správně, čímž naplnění cílů prokázali.

Experiment na 2. stupni ZŠ

	pretest	posttest
Co víme o zrakovém postižení?	18x když je někdo slepý	16x různé problém se zrakem, někdo nevidí do dálky, někdo n čtení a někdo vůbec
Máme více druhů zrakového postižení?	12x někdo moc nevidí 6x nevím	2x neví
Jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nic nevidí?	18x slepí	18x nevidomí
Jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orientaci?	14x bílá hůl 4x vodící pes	18x bílá hůl i vodící pes
Jak můžeme pomoci osobám se zrakovým postižením?	12x „uhnout“ z cesty 4x nevím 2x oslovíme, pomůžeme	11x oslovíme, nabídneme pomoc 4x neví 3x necháme volně projít

Tabulka 3 Experiment na 2. stupni ZŠ

Níže je vyhodnocen a popsán rozdíl v odpovědích v pretestu a v posttestu.

V první otázce, co víme o zrakovém postižení, žáci v pretestu odpověděli, že to je, když je někdo slepý. Na doplňující otázku, jestli máme více druhů zrakového postižení,

dvanáct žáků odpovědělo, když někdo moc nevidí a šest nevědělo vůbec. V posttestu šestnáct žáků vědělo, o čem mluví a odpovídali správně, dva nevěděli vůbec. Z výsledků posttestu vyplývá vědomostní posun, kdy děti oproti pretestu rozšířily své správné odpovědi a dokázali specifikovat různá zraková postižení. Děti pochopily, že zrakové postižení nemusí být striktně jen nevidomost, resp. slepota, což byla v pretestu dominantní odpověď. Také v posttestu došlo ke snížení odpovědi „nevím“ ze šesti na dvě.

V druhé otázce, jak říkáme osobám se zrakovým postižením, které vůbec nevidí, jsme v pretestu slyšeli od všech označení „slepí“. Z výsledků posttestu je zřejmé, že si děti zapamatovaly již správný termín – nevidomí, protože tak odpověděli všichni.

Ve třetí otázce, jaké pomůcky osoby nevidomé používají nejčastěji k prostorové orinetaci, jsme v pretestu slyšeli bílou hůl nebo vodícího psa. V posttestu již všichni žáci odpověděli vodícího psa a bílou hůl.

Ve čtvrté otázce, jak můžeme osobám se zrakovým postižením pomoci, byla v pretestu nejčastější odpověď, že by uvolnili cestu a nechali osobu se zrakovým postižením projít. V posttestu došlo k posunu z pasivní pomoci do aktivní. Nejčastější odpovědí v posttestu bylo, že osobu oslovíme a nabídneme pomoc.

První cíl, předat dětem základní znalosti o daném tématu a přiblížit jim svět osob se zrakovým postižením pomocí vlastní zkušenosti a krátkého filmu, byl splněn. Žáci informace dostali, film viděli a pomocí aktivit získali vlastní zkušenost chvíli nevidět.

Dále bylo cílem rozšířit a upřesnit znalosti žáků o daném tématu a odstranit předsudky. Žáci neměli mnoho informací na toto téma a jejich znalosti v této oblasti nebyly velké. Z uvedeného důvodu byla prováděna spíše primární osvěta, než sekundární upřesňování jejich znalostí, to však nemění smysl tohoto experimentu. Cíl byl splněn.

5 Doporučení pro praxi

V této bakalářské práci se můžeme seznámit z výsledky experimentu, který si kladl za cíl seznámit děti a žáky s problematikou osob se zrakovým postižením. Především u dětí v mateřské škole a u žáků na prvním stupni základní školy byl vidět velký zájem dětí o tuto problematiku. Jejich zájem lze přičíst vhodné metodě experimentu, kdy jim byly potřebné informace předány nenucenou zábavnou formou na principu zážitku, respektive zkušenosti. Tato skutečnost nebyla pozorována pouze v procesu aktivit, ale pozitivní výsledek je zřejmý i z porovnání pretestu a posttestu.

V praxi by dle našeho názoru bylo vhodné se zaměřit více na osvětu nejen o osobách se zrakovým postižením, ale i s dalšími druhy postižení. V současné době, kdy je v oblasti školství a pedagogiky stále silnějším tématem integrace a inkluze, je jen otázka času, kdy se žáci s různým postižením začnou objevovat ve škole téměř běžně. Z toho důvodu bychom měli intaktní žáky začít připravovat na budoucí situaci, přičemž získané zkušenosti si žáci jistě přenesou i mimo školu do běžného života. Intaktní žáci sice vědí, že kolem nás jsou i osoby s nějakým postižením, ale stačí to?

Na základě výsledků této práce lze doporučit, aby se žáci postupně seznamovali s různými druhy postižení prostřednictvím zkušenosti. Tato metoda se osvědčila a lze ji považovat za vhodnou. Mnohem snáz by pak většina dětí přijala mezi sebe žáka s postižením, protože by již měli vědomostní základ a především zkušenost. Používáním této metody dojde také k eliminaci vytváření zbytečných domněnek a předsudků. Děti by lépe chápaly situaci, že jejich spolužák nebo kamarád má sice nějaké postižení, ale jinak je to žák stejně jako oni. Z praxe víme, že podobné osvětové aktivity jsou realizovány, pokud do třídy má být přijatý integrovaný žák s konkrétním postižením. Je nutno si uvědomit, že tento žák není integrovaný pouze do dané třídy, ale do celé školy a na tuto situaci by měli být připraveni, pokud možno všichni. Důležité je nejen klima třídy, ale celé školy. Pravidelnými osvětovými akcemi na téma postižení a také začleněním těchto metod do výuky by se vyřešil ne jeden problém.

V tomto směru by však osvěta neměla minout ani pedagogy, kteří se ve své praxi právě setkávají s žáky s postižením, a ne vždy zcela vědí, jak k nim správně přistupovat a jak s nimi vhodně pracovat. Pedagogové by tedy měli mít možnost také procházet osvětou na principu vlastní zkušenosti, ať už v rámci studia vysoké školy, nebo celoživotního studia či školení v průběhu praxe.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se věnovala zrakovému postižení z teoretické i praktického hlediska. Cílem teoretické části bylo seznámení se zrakovým postižením a běžným životem těchto osob. Teoretická část byla zpracována tak, aby se tento cíl naplnil a aby čtenář v ní našel všechny avizované informace. Mohli jsme si přečíst co to je zrakové postižení, jeho typy a druhy, také jaké mohou být příčiny vzniku. Mohli jsme se dovědět o životě osob se zrakovým postižením v oblasti vzdělávání, volného času a pracovního uplatnění. V neposlední řadě jsme se dozvěděli o osvětových akcích pro veřejnost.

Cílem nebylo pouze rešeršní teoretické zmapování a popsání osvětové činnosti, ale také aktivní přispění. Z uvedeného důvodu bylo cílem praktické části seznámení dětí a žáků třech věkových kategorií s problematikou osob se zrakovým postižením. Díky experimentu, který proběhl v mateřské a základní škole, došlo k osvětě a seznámení žáků vybrané školy s problematikou zrakového postižení prostřednictvím vlastní zkušenosti. Výsledky tohoto experimentu byly zhodnoceny posouzením rozdílů v pretestech a posttestech, které podaly informaci o tom, co si děti a žáci reálně odnesli z programu, který byl pro ně připraven a měl jim nenucenou zajímavou formou předat zkušenosti i základní teoretické znalosti úměrné jejich věku. Výsledky nám ukazují, že žáci o tématu neměli příliš silný vědomostní základ a rozdíl před experimentem a po něm byl značný. U žáků se na dané téma projevil výrazný vědomostní posun a metodu s vlastní zkušeností lze považovat z hlediska výsledků za vhodnou.

Nejistotu výsledků a provedených hodnocení lze vidět v tom, že vědomosti byly ověřovány pouze bezprostředně po programu a je otázkou, kolik vědomostí si žáci uchovají do budoucna, ale vzhledem k prožití zkušenosti lze předpokládat, že informace budou silněji zakotveny, než by tomu bylo v případě holé teorie.

Z teoretického i praktického hlediska byla pro autorku tato bakalářská práce velkým přínosem, neboť díky ní prohloubila své odborné teoretické znalosti a získala i cenné zkušenosti v rámci praktické části. Získané zkušenosti bude moci uplatnit ve svém profesním i osobním životě.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Experiment v mateřské škole.....	53
Tabulka 2 Experiment na 1. stupni ZŠ	55
Tabulka 3 Experiment na 2. stupni ZŠ	56

SEZNAM ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
C	Celsia
cit.	citace
cm	centimetr
č.	číslo
ČR	Česká republika
D	dioptrie
dB	decibel
Kč	Koruna česká
m	metr
m/s	metrů za sekundu
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
např.	například
o.p.s.	Obecně prospěšná společnost
popř.	popřípadě
POSPZP	prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených
resp.	respektive
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
Sb.	sbírky zákonu
tzv.	takzvaný
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZŠ	základní škola
ZTP	zvlášť těžké postižení
ZTP/P	zvlášť tělesně postižený s průvodcem

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BALUNOVÁ, Kristýna, Libuše LUDÍKOVÁ a Dita HEŘMÁNKOVÁ. *Kapitoly z rané výchovy dítěte se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0381-1.
2. BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: texty k distančnímu vzdělávání*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.
3. BENDOVIÁ, Petra, Kateřina JEŘÁBKOVÁ a Veronika RŮŽIČKOVÁ. *Kompenzační pomůcky pro osoby se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1436-8.
4. BOŘEK, Lubor. *Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2010. ISBN 978-80-87000-37-3.
5. FINKOVÁ, Dita. *Základy tyflopédie: předmět, cíle, techniky prostorové orientace a komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2627-3.
6. FRYČOVÁ, Ilona. *Kavárna POTMĚ*. Praha: Jalna, 2015. ISBN 978-80-86396-83-5.
7. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
8. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
10. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-50-8.
11. KRAUS, Hanuš. *Kompendium očního lékařství*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-079-1.
12. LUDÍKOVÁ, Libuše a Eva SOURALOVÁ. *Speciální pedagogika 5*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1213-6.

13. LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie – Andragogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1191-1.
14. MATYSKOVÁ, Kateřina. *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik, 2009. ISBN 978-80-86932-24-8.
15. PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na oftalmopedii*. 2., upr. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2005. ISBN 80-7372-001-9.
16. PIPEKOVÁ, Jarmila, ed. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
17. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
18. RŮŽIČKOVÁ, Veronika. *Integrace zrakově postiženého žáka do základní školy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1540-2.
19. SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. Učebnice pro vysoké školy.
20. SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.
21. ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. *Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopedie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2002. ISBN 80-7044-448-7.
22. VALENTA, Milan. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 5., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta, 2013. ISBN 978-80-7320-187-6.
23. VAN DYCK, Herman. *Ne tak, ale tak: příručka správného kontaktu s nevidomými a slabozrakými*. 2. vyd. Praha: Tyfloservis, 2000. Iris. ISBN 80-902025-6-x.
24. *Výroční zpráva ..* Praha: Tyfloservis, 2001-. ISBN 978-80-905611-1-3.

SEZNAM POUŽITÝCH LEGASLATIVNÍCH ZDROJŮ

1. VOKÁČ, Petr. *Školský zákon: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. 6., přepracované vydání. Třinec: Resk, spol. s r.o., 2016. ISBN 978-80-87675-13-7.[online][cit. 12.05.2017]
2. Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, z knihy *Školství: školský zákon, vyhlášky, předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiné vzdělávání, školy a školská zařízení, výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče, pedagogičtí pracovníci, vysoké školství : velká novela školského zákona od 1. 9. 2016. : redakční uzávěrka 5. 9. 2016* Ostrava: Sagit, 2016. ÚZ. ISBN 978-80-7488-181-7.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

1. <http://www.tyflocentrum-ol.cz/> [online] [cit. 15.5.2017]
2. <http://www.rozhlas.cz/svetluska/osbirce/> [online] [cit. 25. 5. 2017]

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Kotoučová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. et Bc. Veronika Růžičková Ph. D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Zpřístupnění běžného života osob se zrakovým postižením laické veřejnosti
Název v angličtině:	Accesing the everyday life of people with visual impairments the general public
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská práce se zabývá zpřístupněním běžného života osob se zrakovým postižením laické veřejnosti. Teoretická část vymezuje zrakové postižení jako takové, dále se zabývá životem osob se zrakovým postižením od předškolního vzdělávání až po pracovní uplatnění jedince. V neposlední řadě se zabývá kompenzačními pomůckami a mapováním osvětových činností pro veřejnost.</p> <p>Cílem praktické části je seznámení dětí a žáků třech věkových kategorií s problematikou osob se zrakovým postižením. K naplnění cíle byla použita metoda experimentu, doplněná o skupinové interview a pozorování.</p>
Klíčová slova:	zrakové postižení, osvěta, život se zrakovým postižením
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with accessing every-day life of visually impaired people to general public. The theoretical part defines basic groups of visual impairment and compensatory aids, focuses on their - every day life including,

	<p>their education from pre-school age to adults and employability of visually impaired people on labour market. It also describes recent activities in the field of public awareness.</p> <p>The main aim of the practical part is to introduce children of three age categories to the issue of people with visual impairment. Part of this the preparation of the lesson about the life of people with visual impairment and verification in practise.</p>
Klíčová slova v angličtině:	vision, visual impairment, education, life with visual impairment
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	67 s.
Jazyk práce:	Český jazyk